

บทที่ 2

ทฤษฎี แนวคิด และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษา “บทบาทของอุทยานการเรียนรู้ในการสื่อสารเพื่อการส่งเสริมการศึกษาของเยาวชนไทย” ได้ทำการศึกษาทฤษฎี แนวความคิด และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อนำมาเป็นแนวทางในการวิจัย ดังนี้

1. แนวคิดเรื่องการสื่อสาร
2. แนวคิดเรื่องการสื่อสารเพื่อพัฒนาการศึกษา
3. แนวคิดเรื่องการเรียนรู้
4. แนวคิดเกี่ยวกับการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่ผู้เรียนสำคัญที่สุด

แนวคิดเรื่องการสื่อสาร

“การสื่อสาร คือ กระบวนการถ่ายทอดสารจากบุคคลฝ่ายหนึ่งซึ่งเรียกว่าผู้ส่งสารไปยังบุคคลอีกฝ่ายหนึ่งซึ่งเรียกว่าผู้รับสาร โดยผ่านสื่อ” (ประมะ สตะเวทิน, 2533:11) คำว่าการสื่อสาร (Communication) มาจากศัพท์ภาษาละตินว่า Communis ซึ่งหมายถึงร่วม (Common) เมื่อเราทำการสื่อสารก็หมายถึงว่า เรากำลังสร้างความพยายามร่วมกันในบางสิ่งบางอย่างกับใครคนใดคนหนึ่ง นั่นคือ เราพยายามแลกเปลี่ยนข่าวสาร ความคิด หรือทัศนคติ (Schramm, 1973)

การสื่อสารเป็นพื้นฐานของกระบวนการทางสังคมของมนุษย์ เนื่องจากมนุษย์นั้นต้องอยู่ร่วมกันเป็นกลุ่ม เป็นสังคม โดยเริ่มจากสังคมขนาดเล็กในระดับครอบครัวจนกระทั่งรวมตัวเป็นสังคมขนาดใหญ่ ดังนั้นจึงสามารถกล่าวได้ว่ามนุษย์เป็นสัตว์สังคมที่มีความจำเป็นที่จะต้องพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน ดังนั้นมนุษย์จึงจำเป็นที่จะต้องอาศัยการสื่อสารเป็นปัจจัยพื้นฐานในการติดต่อสื่อสาร เพื่อทำให้เกิดความเข้าใจซึ่งกันและกันของคนในสังคม ตลอดจนการใช้การสื่อสารเป็นเครื่องมือในการสร้างกฎระเบียบ เพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุขและเมื่อไหร่ก็ตามที่เราทำการศึกษาถึงการติดต่อสื่อสาร เมื่อนั้นก็หมายความว่าเรากำลังศึกษาถึงคนซึ่งมีความเกี่ยวข้องซึ่งกันและกัน รวมทั้งการเกี่ยวข้องกับกลุ่มต่างๆ เป็นองค์การ เป็นสังคม และมีอิทธิพลต่อกันและกัน รวมทั้งมีการถ่ายทอดข่าวสาร ความรู้ ความบันเทิงสู่กันและกัน

องค์ประกอบการสื่อสาร

ลาสเวลล์ ได้กล่าวว่า องค์ประกอบการสื่อสารนั้นจะประกอบด้วยใคร (Who) พูดอะไร (Say what) ผ่านสื่อใด (In which channel) กับใคร (To whom) มีผลอย่างไร (With what effect) การศึกษากระบวนการการสื่อสาร หรือประสิทธิภาพของการสื่อสาร จะเน้นการตั้งคำถามใดคำถามหนึ่งสำหรับการศึกษาตัวผู้ส่งสาร จะศึกษาถึงปัจจัยต่างๆ ที่เป็นแรงคลใจ และกำหนดพฤติกรรมในการสื่อสารของผู้ส่งสาร ซึ่งเรียกว่า การวิเคราะห์ผู้ส่งสาร (Control Analysis) ผู้ที่ศึกษาเนื้อหาสารจะทำการวิเคราะห์สาร (Content Analysis) ส่วนผู้ที่ศึกษาอิทธิพลข้อดี ข้อเสียของสื่อต่างๆ เรียกการสื่อสารนี้ว่า การวิเคราะห์อิทธิพลของการสื่อสาร อีกทั้งยังมีการศึกษาถึงอิทธิพลของการสื่อสารที่มีต่อผู้รับสาร (Effect Analysis) ซึ่งการศึกษาวิจัยในครั้งนี้จะเน้นทำการศึกษาไปในเรื่องของ การวิเคราะห์ผู้ส่งสารและผู้รับสาร

ปรมะ สดะเวทิน(2540:61) ได้กล่าวถึงองค์ประกอบของกระบวนการการสื่อสาร ได้แก่ แหล่งสาร สาร ช่องสาร และผู้รับสาร ว่าเป็นตัวกำหนดถึงประสิทธิผลของการสื่อสาร กล่าวคือ หากองค์ประกอบของกระบวนการสื่อสารมีประสิทธิภาพสูง ประสิทธิผลของการสื่อสารก็จะมีมาก ในทางตรงกันข้าม หากองค์ประกอบของกระบวนการสื่อสารมีประสิทธิภาพต่ำ การสื่อสารก็มีประสิทธิผลน้อย ทั้งนี้ในกระบวนการสื่อสารนั้นองค์ประกอบแต่ละองค์ประกอบจะมีผลกระทบซึ่งกันและกัน รวมทั้งมีผลต่อการสื่อสารด้วย ดังนั้นประสิทธิผลของการสื่อสารจะมีมากที่สุดก็ต่อเมื่อองค์ประกอบมีประสิทธิภาพสูงที่สุด

ผู้ส่งสาร

พัชนี เขยจรรยา และคณะ(2538) กล่าวถึงผู้ส่งสาร (Sender of Source) คือ บุคคลหรือกลุ่มบุคคลที่เป็นผู้ริเริ่ม เริ่มต้นส่งสารไปให้อีกบุคคลหนึ่ง หรือเป็นผู้ที่ทำหน้าที่ส่งสารผ่านช่องทางสารไปยังผู้รับสาร ดังนั้นผู้ส่งสารจึงมีบทบาทในการชี้แนะว่า พฤติกรรมการสื่อสารในสถานการณ์หนึ่งๆ นั้นจะเป็นไปในรูปแบบใดและมีผลอย่างไร

ผู้ส่งสาร หรือแหล่งสาร คือ แหล่งกำเนิดของสาร หรือผู้ที่เลือกสรรข่าวสารเกี่ยวกับความคิดเหตุการณ์ต่างๆ สิ่งแวดล้อมที่มีอยู่ส่งต่อไปยังผู้รับสาร (Receiver) ผู้ส่งสารนี้อาจจะเป็นบุคคลเพียงคนเดียวหรือบุคคลหลายคน เช่น สถาบัน องค์กร สถานีวิทยุ สถานีโทรทัศน์ เป็นต้น

อรวรรณ ปิลันธน์โอวาท(2542:119-133) กล่าวถึงความสำคัญของผู้ส่งสารไว้ว่า “ผู้ส่งสารมีอิทธิพลอย่างมากในการที่จะสร้างความน่าเชื่อถือให้แก่ตัวสารด้วยคุณลักษณะของผู้ส่งสารเอง”

ดังนั้นผู้ส่งสาร จึงเป็นองค์ประกอบสำคัญของกระบวนการสื่อสาร ซึ่งมีส่วนกำหนด ประสิทธิภาพของการสื่อสาร

คุณลักษณะสำคัญของผู้ส่งสาร

เดวิด เค เบอร์โล (David K. Berlo) เน้นความสำคัญเรื่องการเข้ารหัสและการถอดรหัสใน กระบวนการสื่อสาร เบอร์โลได้อธิบายถึงปัจจัยเฉพาะตัวของผู้สื่อสารอีก 5 ประการ ที่มี ผลกระทบต่อการสื่อสารด้วย ปัจจัยดังกล่าว คือ ทักษะในการสื่อสาร ทักษะคิด ความรู้ ระบบ สังคม และวัฒนธรรม

ความน่าเชื่อถือ นักวิชาการด้านนิเทศศาสตร์ปัจจุบัน ได้พยายามวิเคราะห์และหา ความหมายจนได้ข้อสรุปว่า คุณสมบัติ 5 ประการดังต่อไปนี้ เป็นสิ่งที่ช่วยให้ผู้ส่งสารมีความ น่าเชื่อถือ คือ

1. ความสามารถหรือความรู้เชี่ยวชาญเกี่ยวกับเรื่องที่จะพูด
2. บุคลิกลักษณะที่น่าไว้วางใจ
3. ความสำรวมในการวางตัว
4. ความเป็นกันเองและเข้ากับผู้อื่นได้ดี
5. ความเปิดเผย

ความรู้ความสามารถ โดยทั่วไปแล้ว เรามักตัดสินว่า บุคคลใดมีความรู้ความสามารถ หรือไม่จากตัวแปรอื่นๆ เช่น ระดับการศึกษา ความทันต่อเหตุการณ์ หรือประสบการณ์โดยตรง เกี่ยวกับเรื่องที่จะพูด

อำนาจรางวัล (Reward Power) การที่ผู้ส่งสารมีสิทธิที่จะให้รางวัล หรือความดีความชอบ แก่ผู้รับสารในกรณีที่ได้รับสารปฏิบัติตามที่ผู้ส่งสารขอร้อง การกระทำดังกล่าวเรียกว่า อำนาจ รางวัล การให้รางวัล หรือความดีความชอบนี้อาจเป็นรูปธรรม เช่น เงินและของมีค่าอื่นๆ หรือ อาจเป็นนามธรรมก็ได้ เช่น คำยกย่องชมเชย ความรักใคร่ เป็นต้น อย่างไรก็ตาม รางวัลที่ได้รับ นี้ผู้รับจะต้องมีความรู้สึกว่าคุณค่า มิฉะนั้นอำนาจนี้จะมิมีอิทธิพลต่อเขาน้อยมาก

พรสิทธิ์ พัฒนานุรักษ์ (2526) กล่าวว่า ผู้ส่งสารที่ดี ต้องมีความพร้อมในการสื่อสาร กล่าวคือ จะต้องเป็นบุคคลที่มีความน่าเชื่อถือ มีความรับผิดชอบในสาร เข้าใจวัตถุประสงค์ของการ สื่อสาร ควบคุมความรู้สึกและความเชื่อมั่นของตนเองขณะสื่อสารได้ พฤติกรรมการสื่อสารที่ สอดคล้องกับเนื้อหาสาร กรองทอง เพ็ชรวงษ์ (2544) กล่าวว่าในการสื่อสารนั้นมีปัจจัยที่สนับสนุน ประสิทธิภาพของการสื่อสาร ดังนี้คือ

1. **ทักษะในการสื่อสาร** ได้แก่ ความชำนาญในการสื่อสาร ซึ่งจะช่วยให้ผู้ส่งสารสามารถ วิเคราะห์จุดประสงค์ และความต้องการในการสื่อสารได้ รวมถึงรู้จักเลือกสื่อและภาษาที่เหมาะสม

กับผู้รับสาร เช่น เมื่อเราสื่อสารด้วยวิธีใด เราต้องมีทักษะในการสื่อสารด้วยวิธีนั้น เช่น การพูด เราต้องมีทักษะในการเปล่งเสียงได้ชัดถ้อยชัดคำ จัดประโยคได้ถูก ใช้คำที่แสดงความหมายได้ตรง จึงทำให้พูดออกไปได้ตรงกับที่ตนเองต้องการ และผู้ฟังมีโอกาสได้ยินตามที่เรต้องการ ทักษะในการส่งสาร เช่น การเขียน การวาด การแสดงสีหน้า การทำท่าทาง หรือใช้สัญลักษณ์ต่างๆ เช่น ภาษามือของคนใบ้ เป็นต้น

2. **ทัศนคติ** คือ ท่าที หรือความรู้สึกอย่างใดอย่างหนึ่งที่บุคคลมีต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ซึ่งทัศนคติของผู้ส่งสารแบ่งออกเป็น 3 ประการคือ

2.1 ทัศนคติต่อตนเอง การที่ผู้ส่งสารจะประสบความสำเร็จในการสื่อสารได้นั้น จำเป็นต้องมีความมั่นใจในตนเอง ซึ่งมีผลสืบเนื่องจากบุคลิกภาพด้วย และยังมีผลต่อการสร้างสารอย่างมาก

2.2 ทัศนคติต่อเรื่องราวที่จะส่งสาร ผู้ส่งสารจะต้องมีความเชื่อหรือเลื่อมใส ในเรื่องที่คุณทำการสื่อสาร เพื่อให้การสื่อสารประสบความสำเร็จ

2.3 ทัศนคติต่อผู้รับสาร ถือได้ว่ามีความสำคัญมากต่อพฤติกรรมการสื่อสารของผู้รับสาร เพราะถ้าผู้ส่งสารมีความรู้สึกที่ดีต่อผู้ส่งสาร ก็จะทำให้อยากสื่อสารด้วย และพยายามเลือกคำพูดที่เหมาะสม เพื่อให้ผู้รับเกิดความพอใจ

3. **ความรู้** ความรู้ของผู้ส่งสารก็มีผลต่อการสื่อสาร เพราะสามารถทำให้การสื่อสารมีประสิทธิภาพหรือไม่ก็ได้ ดังนั้นผู้ส่งสารจะต้องมีความรู้และความเข้าใจในสารที่จะส่งไปก่อน เพื่อสามารถถ่ายทอดข่าวสารไปยังผู้รับได้ ความรู้ที่จำเป็นสำหรับผู้ส่งสารคือ

3.1 ความรู้เกี่ยวกับเรื่องที่จะสื่อสาร คนเราย่อมจะสื่อสารเรื่องที่เรามีความรู้อย่างดี ได้ดีกว่าเรื่องที่เราไม่รู้หรือรู้อย่างเล็กลง การมีความรู้เกี่ยวกับเรื่องที่สื่อสารมากเพียงพอเราจะส่งเนื้อหาที่ถูกต้อง และครบถ้วน

3.2 ความรู้เกี่ยวกับคู่สื่อสารของตน การมีความรู้เกี่ยวกับบุคคลที่เราจะสื่อสารด้วย จะช่วยให้เราสามารถสื่อสารได้อย่างเหมาะสมยิ่งขึ้น เช่น นักพูด นักการสื่อสารทั้งหลายต้องวิเคราะห์ผู้รับสารของตนว่าเป็นใคร เพศ วัย การศึกษา อาชีพ เชื้อชาติ ศาสนา เป็นอย่างไร ทั้งนี้เพื่อจัดเรื่องราวและวิธีการสื่อสารของตนให้เหมาะสมกับผู้ฟัง

4. **ระบบสังคมและวัฒนธรรม หรือพื้นฐานทางสังคมและวัฒนธรรม (Social-Cultural Background)** บุคคลที่มีพื้นฐานทางสังคมต่างกัน วัฒนธรรมต่างกันจะมีการสื่อสารที่แตกต่างกันไปด้วย เช่น ค่านิยม ความเชื่อ ตำแหน่งหน้าที่การงานของผู้ส่งสาร จะเป็นตัวกำหนดรูปแบบการสื่อสารนอกจากนั้นผู้ส่งสารยังต้องทราบถึงพื้นฐานทางสังคม และวัฒนธรรมของผู้รับสารเสียก่อน จึงจะสามารถทำการสื่อสารให้ได้ผลดี

นอกจากปัจจัยที่เกี่ยวกับผู้ส่งสารที่กล่าวมาข้างต้นแล้ว อรวรรณ ปิลาธน์โอวาท (2542 :119-122) ยังกล่าวถึงความน่าเชื่อถือของผู้ส่งสาร (Source Credibility) ว่า ความน่าเชื่อถือเป็นคุณลักษณะภายนอกของผู้ส่งสาร ซึ่งเป็นที่ยอมรับของผู้รับสาร ความน่าเชื่อถือขึ้นอยู่กับปัจจัย 2 ประการคือ ความสามารถหรือความชำนาญ (Competence or Expertness) และความน่าไว้วางใจ (Trustworthiness) ปัจจัยทั้ง 2 ประการนี้ ผู้รับสารต้องรับรู้ (Perceive) ว่ามีอยู่ในตัวผู้ส่งสาร ความน่าเชื่อถือนี้ไม่ใช่สิ่งที่ผู้ส่งสารจะประกาศให้ผู้อื่นทราบ แล้วได้รับการยอมรับหากแต่เป็นสิ่งที่ผู้รับสารมองเห็น รับรู้ และเชื่อ

เบททิงเฮาส์ (Bettinghaus, 1968) กล่าวว่า ปัจจัยที่มีผลต่อความน่าเชื่อถือของผู้ส่งสาร มี 3 ประการคือ

1. ความปลอดภัยหรือความน่าไว้วางใจของผู้ส่งสาร ได้แก่ ลักษณะของผู้ส่งสารที่มีความเป็นมิตร ไม่เห็นแก่ตัว มีความยุติธรรม มีความจริงใจ มีจริยธรรม ให้อภัย เป็นต้น
2. คุณลักษณะของผู้ส่งสาร ได้แก่ ความประทับใจของผู้รับสารที่มีต่อความสามารถของผู้ส่งสาร เช่น การมีประสบการณ์ การมีอำนาจ ความฉลาด ความเชี่ยวชาญของผู้ส่งสาร เป็นต้น
3. บุคลิกภาพของผู้ส่งสาร ได้แก่ ความเป็นกันเองกับผู้รับสาร ความคล่องตัวของผู้ส่งสาร ความกระตือรือร้น เป็นต้น

ในการสื่อสารเพื่อการเปลี่ยนแปลงทัศนคติที่เกิดจากการสื่อสารเพื่อการโน้มน้าวใจในการรณรงค์ต่างๆจะประสบผลสำเร็จได้นั้น พบว่าผู้ที่มีความน่าเชื่อถือสูงในสายตาของผู้รับสารจะบรรลุผลทางการสื่อสารมากกว่าผู้รับสารที่มีความน่าเชื่อถือต่ำ สามารถสรุปได้ว่าผู้ส่งสารคือตัวแปรที่สำคัญอย่างหนึ่งในการเปลี่ยนแปลงทัศนคติของผู้รับสาร

สาร

เดวิด เค เบอร์โล (David K. Berlo) ได้ให้ความหมายของ “สาร” ไว้ว่า “สาร” (Message) คือ ผลผลิตของผู้ส่งสารที่ถ่ายทอดความคิด ความรู้สึก ความต้องการ ข่าวสาร และวัตถุประสงค์ของตนที่ปรากฏออกมา (actual physical product of the source) ในรูปของรหัส (code) เช่น เมื่อเราพูด สารก็คือสิ่งที่เราพูด เมื่อเราเขียน สารก็คือสิ่งที่เราเขียน เมื่อเราแสดงกริยาท่าทาง สารก็คือกริยาท่าทาง เมื่อเราอ่านหนังสือ สารก็คือข่าวและข้อความในหนังสือพิมพ์ (ปรมะ สตะเวทิน ,2540)

สาร (Message) คือ สิ่งที่ผู้ส่งสารต้องการที่จะถ่ายทอดความรู้สึกนึกคิดที่มีวัตถุประสงค์อย่างหนึ่งอย่างใดโดยผ่านสื่อหรือที่เรียกอีกอย่างหนึ่งว่าช่องทางการสื่อสารยังผู้รับสาร โดยสารที่

ถูกส่งไปจะกระตุ้นให้เกิดความหมายแก่ผู้รับ ไม่ว่าจะเป็นการพูด การแสดงท่าทางต่างๆ การเขียนภาพ ฯลฯ ซึ่งสารที่ดีจะต้องเป็นสารที่สามารถเรียกร้องความสนใจ (Attention) จากผู้รับได้ ทำให้เกิดประสบการณ์ร่วมกัน (Common Experience) และสารนั้นต้องตรงตามความต้องการของผู้รับสารด้วย การสื่อสารจะราบรื่นและบรรลุวัตถุประสงค์มากน้อยเพียงใดนั้น สารก็มีส่วนสำคัญไม่น้อยทีเดียว คุณลักษณะภายในตัวสารที่มีผลต่อการสื่อสาร ซึ่งจะส่งผลให้สารมีความสมบูรณ์ได้แก่

1. เนื้อหาของสาร (Message Content) คือ สิ่งที่เป็นเรื่องราวถ่ายทอดความคิด และความต้องการของผู้ส่งสาร การสื่อสารที่มีประสิทธิภาพนั้น เนื้อหาของสารจะต้องมีสาระ มีความหมายเป็นที่น่าสนใจต่อผู้รับสารเสมอ และจะต้องสอดคล้องไม่ขัดแย้งกับวัฒนธรรมและค่านิยมของผู้รับสาร เพราะหากข่าวสารใดขัดแย้งต่อค่านิยมและความเชื่อในสังคมนั้น ผู้รับสารก็อาจปฏิเสธการรับข่าวสารและไม่ปฏิบัติตามได้ ในทางตรงกันข้ามผู้รับสารเลือกรับข่าวสารที่คาดว่าน่าจะเป็นประโยชน์ต่อเขา เมื่อข่าวสารแสดงถึงการมีสิทธิประโยชน์ และได้ผลตอบแทนเป็นที่น่าพอใจ ผู้รับสารในใจและเลือกที่จะเปิดรับ ตลอดจนปฏิบัติตามเนื้อหาในข่าวสารนั้น

2. รหัสข่าวสาร (Message Codes) คือ สัญลักษณ์ที่สร้างขึ้นมาเพื่อใช้ในการถ่ายทอดความคิดข่าวสาร เช่น ภาษา การเลือกใช้รหัสสารมีส่วนสำคัญต่อผลของการสื่อสารมาก ซึ่งประกอบด้วยรหัสของสารที่ใช้คำ (Verbal Message Codes) คือ ภาษาที่เป็นระบบสัญลักษณ์ที่มนุษย์พัฒนาขึ้นอย่างมีประสิทธิภาพ และรหัสสารที่ไม่ใช้คำ (Non- Verbal Message Codes) ได้แก่ ระบบสัญลักษณ์ สัญลักษณ์หรือเครื่องหมายใดๆ ที่ไม่เกี่ยวข้องกับการใช้ถ้อยคำ เพราะหากให้รหัสผิดไปความหมายก็ผิดไปด้วย ดังนั้นการใช้รหัสสารได้เหมาะสมจึงต้องอาศัยความสามารถทางภาษามาก

3. การจัดสาร (Message Treatment) คือ การตัดสินใจของผู้ส่งสารในการเลือก เรียงร้อยรหัส และเนื้อหาสารให้เป็นไปในรูปแบบที่ผู้ส่งสารต้องการ การจัดสารเป็นอีกส่วนหนึ่งที่มีผลต่อการสื่อสารว่าจะแจ่มแจ้งเข้าใจได้ตรงกันหรือไม่ การจัดกระทำต่อสารอาจทำให้สารที่เสนอนั้นง่ายที่จะเข้าใจหรือดึงดูดความสนใจให้ติดตาม รูปแบบของการจัดสาร เรียกได้ว่า "ลีลา" (Style) ซึ่งแต่ละคนอาจจะแตกต่างกันไป บางคนอาจจะชอบพูดหรือเขียนให้เข้าใจง่ายๆ บางคนชอบใช้ศัพท์สูงๆ บางคนใช้สำนวนหวานซึ่ง บางคนใช้สำนวนจริงจัง เป็นต้น

ตัวแปรทางวัฒนธรรม

การสื่อสารมีหน้าที่หลายประการ อาทิเช่น ชักจูงโน้มน้าวใจ กระจายข่าวสาร คลี่คลายข้อขัดแย้ง ตลอดจนสนองความต้องการของสังคม แต่การวิจัยทางการสื่อสารส่วนใหญ่มุ่งเน้นบทบาททางด้านการชักจูงโน้มน้าวใจเป็นประเด็นสำคัญ ผู้เชี่ยวชาญบางคนถึงกับกล่าวว่า

การสื่อสารทั้งหมดจนโดยหลักแล้วคือ การชักจูงใจนั่นเอง โดยเน้นว่าหน้าที่ของครูคือการพยายามชักจูงให้นักเรียนยอมรับความคิดบางอย่าง

องค์ประกอบของสารที่จูงใจโดยทั่วไป สารประเภทนี้สร้างจากองค์ประกอบ 3 อย่าง คือ การกล่าวอ้าง (Claim) คำรับรอง (Warrant) และข้อมูล (Data) องค์ประกอบทั้งสามนี้มีหน้าที่เสริมซึ่งกันและกัน

ตัวแปรทางด้านอวัจนสาร

หน้าที่ของพฤติกรรมเชิงอวัจนะในการสื่อสาร

ผู้เชี่ยวชาญทางด้านการศึกษาสื่อสารกล่าวว่า พฤติกรรมเชิงอวัจนะทำหน้าที่ 6 ประการในการสื่อสาร ได้แก่

1. ชี้ความหมาย พฤติกรรมเชิงอวัจนะมักจะทำหน้าที่ชี้กับอวัจนสาร ตัวอย่างเช่น ครูบอกว่าเวลาทดสอบเหลืออีก 5 นาที แล้วครูก็ยกนิ้วให้เห็นนิ้ว 5 นิ้วด้วย เท่ากับเป็นการแสดงชี้กับคำพูด

2. เน้นความหมาย พฤติกรรมเชิงอวัจนะมีหน้าที่เน้นอวัจนสารหรือนั้นพฤติกรรมเชิงอวัจนะอื่นๆ เมื่อประธานบริษัทเอามือข้างหนึ่งทาบโต๊ะ ก็เพื่อเน้นความหมายของสิ่งที่เขาจะพูด อีกตัวอย่างหนึ่งเมื่อเราเข้าไปใกล้คนที่เราสนใจ เท่ากับเป็นการบอกความเป็นมิตร ซึ่งครั้งแรกจะแสดงออกที่ตาก่อน

3. แทนอวัจนสาร เมื่อลูกจ้างมาทำงานสาย สายตาของนายจ้างที่มองมาบอกความหมายได้หลายอย่าง บอกให้นายจ้างรู้ว่ากำลังตำหนิ และให้ระวังตัวอย่ามาสายอีก ในทำนองเดียวกันกริยาท่าทางที่อาจารย์เป็นสิ่งที่แทนอวัจนสารด้วย

4. กำหนดช่วงอวัจนสาร ตัวอย่างที่ดีได้แก่การใช้สายตา การที่เรามองใครตรงๆ เมื่อเราพูดจบประโยคแล้วแสดงว่า เราพร้อมที่จะฟังเขาพูด แต่ถ้าหากหลบตาหันไปทางอื่นเสีย จะทำให้นุคคลผู้นั้นทราบว่าเราไม่ยอมฟังคำตอบ ทำนองเดียวกับประโยคที่ว่า “ฉันไม่แยแสเขา” (ซึ่งแสดงโดยการยกไหล่) เท่ากับเป็นการใช้ภาษาทางกาย ซึ่งเป็นภาษาท่าทางอย่างหนึ่ง

5. เสริมอวัจนสาร การสื่อสารเชิงอวัจนะอาจทำหน้าที่ขยายหรือเพิ่มอวัจนสาร การยิ้มและท่าทางที่ผู้กลับจากการเดินทางกำลังเล่าเรื่องของเข่า บอกให้ทราบเพิ่มเติมว่าการเดินทางเป็นอย่างไร การลูบไล้สัมผัสหลังจากการที่ได้ทะเลาะกันบอกให้ทราบว่าอยากจะคืนดีกัน ซึ่งทำได้ง่ายกว่าการเอ่ยปากขอโทษ

6. ชัดแย้งอวัจนสาร กรณีนี้อาจจะเกิดขึ้นโดยตั้งใจหรือไม่ตั้งใจก็ได้ หากพูดอย่างประชิดว่า “เป็นรายการที่ดีที่สุดในยุคนี้” คนพูดมีเจตนาใช้น้ำเสียงชัดกับอวัจนสารดังกล่าว เด็กที่พูดจะล่า

ระลึกว่าไม่ได้ทำนาฬิกาแตก กำลังขัดแย้งวัจนสารของตนอย่างไม่ได้ตั้งใจ มีบ่อยครั้งที่เดียว หลอกลวงทำไม่สำเร็จ

สื่อหรือช่องทางการสื่อสาร

ช่องทางการสื่อสารหรือสื่อเป็นช่องทางที่ผู้ส่งสารใช้ส่งผ่านข้อมูลที่ต้องการจะสื่อไปยังผู้รับสาร ในการถ่ายทอดข้อมูลข่าวสารจากผู้ส่งสารไปยังผู้รับสาร การที่จะให้การสื่อสารมีประสิทธิภาพนั้นจำเป็นที่จะต้องเลือกใช้สื่อ ให้เหมาะสมกับสถานการณ์ในการสื่อสาร และต้องสอดคล้องกับการรับรู้ของผู้รับสาร การเลือกใช้สื่อหรือช่องทางการสื่อสารที่เหมาะสมจะทำให้การสื่อสารบรรลุประสิทธิภาพ

สื่อ (Media) ความหมายอย่างแคบ คือ ช่องทางข่าวสาร (Channel) ซึ่งอาจจะเป็นคำพูด ตัวอักษรหรืออย่างอื่น (Schramm, 1973:116) ส่วนในความหมายอย่างกว้างนั้น สื่อหมายความถึง ช่องทางข่าวสาร (Channel) และแหล่งข่าวสาร (Source) หรือบางครั้งก็หมายความรวมถึง ข่าวสาร (Message) (Raymon A. Bauer, 1973:148-9)

สื่อ (Media) คือ ทุกสิ่งทุกอย่างที่จะไปสู่ผู้รับ (Source) เช่น เมื่อพูดว่า “สื่อมวลชน (Mass Media)” ตามปกติมิได้หมายความเฉพาะช่องทางข่าวสาร (ชวรัตน์ เชิดชัย, 2537:27) กระบวนการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพนั้นต้องขึ้นอยู่กับองค์ประกอบหลายๆ องค์ประกอบ โดยเฉพาะสื่อหรือที่เรียกอีกอย่างว่า ช่องทางการสื่อสาร ซึ่งได้แก่ สื่อมวลชนและสื่อบุคคล

1. สื่อมวลชน ได้แก่ หนังสือพิมพ์ ภาพยนตร์ วิทยุ โทรทัศน์ เป็นต้น ซึ่งแหล่งข่าวอาจเป็นบุคคลเดียวหรือมากกว่านั้น สามารถนำข่าวสารไปยังผู้รับจำนวนมากได้อย่างรวดเร็ว เป็นการเพิ่มพูนความรู้ การแพร่กระจายข่าวสาร รวมทั้งเปลี่ยนแปลงทัศนคติ (Rogers and Shomaker, 1971 อ้างใน วนิดา ชวนางกูร, 2538:12)

2. สื่อบุคคล เป็นสื่อที่เกี่ยวข้องกับการติดต่อแลกเปลี่ยนความคิดของผู้ส่งสารแบบเห็นหน้ากันระหว่างบุคคลสองคนหรือมากกว่านั้น (Singh, 1976 อ้างใน วนิดา ชวนางกูร, 2538:12) นอกจากสื่อที่กล่าวมาข้างต้นทั้ง 2 ประเภทนี้แล้ว ยังมีสื่ออีกประเภทหนึ่งที่ใช้ในการสื่อสารกับกลุ่มเป้าหมายเฉพาะ หรือที่เรียกกันทั่วไปว่า สื่อเฉพาะกิจ ได้แก่ สื่อประเภทโสตทัศนูปกรณ์ (Audio Visual Media) และสิ่งพิมพ์ (Printed Media)

ผู้รับสาร

ในการสื่อสารที่มีประสิทธิผลนั้น ผู้ส่งสารจำเป็นที่จะต้องศึกษาเกี่ยวกับตัวผู้รับสาร เพื่อทราบถึงองค์ประกอบต่างๆ ของผู้รับสารที่มีผลต่อการรับรู้และการตีความสารที่ได้รับ ทั้งนี้ เนื่องจากความหมายของสารมีได้อยู่ที่ตัวสารเอง แต่อยู่ที่การตีความของผู้รับสาร ยิ่งผู้ส่งสารมีความรู้และเข้าใจเกี่ยวกับผู้รับสารมากเท่าใด โอกาสที่การสื่อสารนั้นจะประสบความสำเร็จย่อมมีมากขึ้น

การสื่อสารในแต่ละระดับและในแต่ละสถานการณ์ อาจมีจุดเน้นในการวิเคราะห์ผู้รับสารต่างกัน เช่น ขณะทำการสื่อสารแบบซึ่งหน้า (Face-to-Face Communication) ผู้ส่งสารอาจสามารถวิเคราะห์ความสนใจ และอวัจนภาษาของผู้รับสารได้ แต่ผู้ส่งสารไม่อาจทำได้ในการสื่อสารมวลชน หรือครูซึ่งกำลังสื่อสารเพื่อให้ความรู้แก่นักเรียนอาจสนใจที่จะทราบถึงระดับความรู้และประสบการณ์ของนักเรียนเกี่ยวกับเรื่องนั้นๆ มากกว่าที่จะวิเคราะห์ความต้องการและทัศนคติของผู้รับเหมือนเช่นการโฆษณา หรือการสื่อสารเพื่อโน้มน้าวใจอื่นๆ โดยทั่วไป ผู้ส่งสารอาจศึกษาและวิเคราะห์ผู้รับสารในแง่ต่างๆ ต่อไปนี้ คือ

1. ลักษณะทางกายภาพหรือทางประชากรศาสตร์และทางเศรษฐกิจสังคม (Physical / Demographic and Socioeconomic) ประเด็นวิเคราะห์ได้แก่ วัย รูปร่าง หน้าตา ระดับการศึกษา และสาขาการศึกษา ประสบการณ์ ภูมิหลังทางครอบครัว อาชีพ รายได้ ศาสนา ฐานะทางเศรษฐกิจ และสังคม บทบาทและสถานภาพทางสังคม/ตำแหน่ง ชมรมหรือสโมสรที่เป็นสมาชิก อยู่ เป็นต้น

2. ลักษณะทางจิตวิทยา (Psychological) ประเด็นวิเคราะห์ได้แก่ ทัศนคติ ความเชื่อ ค่านิยม แรงกระตุ้นหรือแรงจูงใจ ความต้องการ ความคาดหวัง ความสนใจ อารมณ์และความรู้สึกสมาธิ อคติหรือความโน้มเอียง ความเข้าใจ ความไหวรู้สึกรู้สึก เป็นต้น

3. ลักษณะบุคลิกนิสัย (Personality / Characteristics) ประเด็นวิเคราะห์ได้แก่ เปิดตัว ปิดตัว ใจกว้าง ใจแคบ ขอมรับการเปลี่ยนแปลง ดีใจ รักความก้าวหน้า เฉื่อยชา พุดเก่ง พุดน้อยมีลักษณะเผด็จการ/เป็นประชาธิปไตย มีความเชื่อมั่นในตนเอง/ขาดความเชื่อมั่น เป็นต้น

4. ประเภทของผู้รับสาร ประเด็นวิเคราะห์ได้แก่ สัมครใจหรือสนใจที่จะสื่อสารด้วย ถูกเกณฑ์หรือมอบหมายให้มาฟังหรือสื่อสารด้วย สัจจรไปมาและสนใจเพียงชั่วคราว

ทั้งนี้การวิเคราะห์ผู้รับสารอาจทำได้ในระยะต่างๆ ตั้งแต่ก่อนการสื่อสาร ระหว่างการสื่อสาร และหลังการสื่อสาร

ผลของการสื่อสาร

ผลของการสื่อสาร หมายถึง สิ่งที่เกิดขึ้นระหว่างและหลังการสื่อสารซึ่งมาจากการตีความสารที่ได้รับของผู้รับสาร หรือสิ่งที่แสดงว่าส่งสารและผู้รับสารมีการรับรู้ความหมายของสารในกระบวนการสื่อสารร่วมกันหรือไม่และมากน้อยเพียงใด

การสื่อสารไม่ว่าจะเกิดขึ้นโดยเจตนาหรือไม่ยอมเกิดผลอันเนื่องมาจากการตีความของผู้รับสารเสมอ ผลที่เกิดขึ้น “ระหว่าง” ที่การสื่อสารหนึ่งยังไม่จบสิ้น เช่น คู่สนทนาหัวเราะเยาะคำพูดของผู้พูด ผู้พูดเห็นว่าคุณสนทนาเป็นคนไม่รู้จักให้เกียรติผู้อื่นจนเกิดทัศนคติที่ไม่ดีต่อคู่สนทนาและมีผลต่อเนื่องทำให้การสื่อสารจบสิ้นลงอย่างไม่มีมิตรไมตรีต่อกัน หรือหากคู่สนทนาหรือผู้ฟังสังเกตเห็นปฏิกิริยาของผู้พูดเมื่อคนหัวเราะก็อาจขอโทษผู้พูดทำให้ผู้พูดเข้าใจคู่สนทนาในแง่ดีขึ้นและการสื่อสารจบลงอย่างเป็นมิตรต่อกัน แต่โดยทั่วไปเมื่อพูดถึง “ผลของการสื่อสาร” นักวิชาการส่วนใหญ่ มักหมายถึง สิ่งที่เกิดขึ้นการสื่อสารหนึ่งๆ จบสิ้นลงแล้ว จากคำนิยามหลังนี้ผลของการสื่อสารจึงมีความหมายอย่างน้อย 3 อย่างด้วยกัน คือ

1. หลังการสื่อสาร เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างหนึ่งอย่างใดในกระบวนการสื่อสารหรือไม่อย่างไร
2. อันเนื่องมาจากการสื่อสารนั้น ผู้ส่งสารสามารถสร้างอิทธิพลบางอย่างเหนือตัวผู้รับสารได้หรือไม่ อย่างไร
3. การสื่อสารประสบความสำเร็จตามที่ผู้ส่งสารมุ่งหวังไว้หรือไม่อย่างไร

การสื่อสารหนึ่งๆ ประสบความสำเร็จได้ต่อเมื่อ การตีความหมายสารที่ได้รับของผู้รับสาร สอดคล้องกับจุดมุ่งหมายของผู้ส่งสารหรืออีกนัยหนึ่งคือ จุดมุ่งหมายของผู้รับสารตอบสนองต่อความคาดหวังของผู้รับสาร (ความหมายที่ผู้ส่งสารตั้งใจส่งไป)

ผลของการสื่อสารจึงอาจเป็นผลทางด้านนิกคิดหรือปัญญา (Cognitive or intellectual) ด้านอารมณ์และความรู้สึก (Affective) และด้านพฤติกรรมหรือการกระทำ (Behavioral)

ผลของการสื่อสารอาจเกิดขึ้นโดยที่ผู้ส่งสารหรือผู้รับสารไม่ได้เจตนา เช่น ผู้แสดงจำบทไม่ได้จึงร้องไห้กับการล้มเหลวของตัวเอง แต่ผู้ชมกลับปรบมือยกย่องว่าแสดงได้ถึงบทบาท เป็นต้น หรืออาจเกิดขึ้นด้วยเจตนาของทั้งสองฝ่ายร่วมกัน

ผลของการสื่อสารอาจปรากฏให้เห็นเด่นชัด (Manifest) เช่น แม่บ้านตกลงซื้อของจากพนักงานขายและเกิดขึ้นในระยะเวลาอันสั้น (short-termed) หรือยาว (long-termed) หรืออาจซ่อนเร้นแอบแฝงไว้ (talent)

การสื่อสารอาจส่งผลกระทบต่อตัวบุคคล หรือส่งผลกระทบต่อกลุ่ม องค์กร สังคม ประเทศชาติ หรือต่อคนทั้งโลก

ในการวิจัยเรื่องผลของการสื่อสาร (Effect Analysis) นอกเหนือจากการศึกษาประเภทและชนิดของผลเหล่านี้แล้ว ยังมีความสนใจที่จะวิเคราะห์ว่า มีเงื่อนไขและปัจจัยอะไรบ้างที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับผลการสื่อสาร การวิจัยที่ผ่านมามักจะพบว่าตัวแปรทุกตัวในกระบวนการสื่อสารมีส่วนเกี่ยวข้องกับผลผลล เช่น ความเชื่อถือของผู้ส่งสาร ลักษณะที่ดึงดูดใจของสาร ความต้องการของผู้รับสาร วิธีการเผยแพร่ ช่องทางที่ใช้เผยแพร่ ฯลฯ รวมทั้งความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรเหล่านั้น เช่น ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ส่งสารและผู้รับสาร ในอีกด้านหนึ่ง วิทยาการสาขาอื่นๆ ก็ได้มีส่วนในการอธิบายเรื่องผลของการสื่อสารด้วย เช่น คนเราใช้เหตุผลหรือใช้อารมณ์ในการยอมรับอิทธิพลจากสื่อมวลชน เป็นต้น

การสื่อสารกับการศึกษา

การเรียนการสอน เป็นการสื่อสารอีกรูปแบบหนึ่ง มีทั้งผู้ส่งสาร อันได้แก่ครูผู้สอน มีสาร คือความรู้หรือประสบการณ์ที่จัดขึ้น ผู้รับสารคือ ผู้เรียน มีกระบวนการเรียนการสอน ประกอบด้วยเครื่องมือ สื่อการเรียนการสอนต่างๆ ภายใต้สถานการณ์ที่จัดขึ้นในห้องเรียน หรือสถานการณ์ที่จัดขึ้นในสถานที่อื่น และมีจุดหมายของหลักสูตรเป็นเครื่องนำทาง จุดหมายของการสื่อสารในการเรียนการสอน คือการพยายามสร้างความเข้าใจ ทักษะ ความรู้ ความคิดต่างๆ ร่วมกันระหว่างผู้เรียนกับผู้สอน ความสำเร็จของการเรียนการสอน พิจารณาได้จากพฤติกรรมของผู้เรียนที่เปลี่ยนแปลงไปตามจุดมุ่งหมายที่ตั้งไว้แต่ต้น ตามลักษณะการเรียนรู้ต่างๆ ปัญหาสำคัญของการสื่อสารในการเรียนการสอนคือ ทำอย่างไรจึงจะสื่อสาร และที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งสำหรับครู คือการใช้สื่อการเรียนการสอนต่างๆ อย่างเหมาะสม นอกเหนือการใช้คำพูดของครูแต่เพียงผู้เดียว ทั้งนี้เพราะสื่อหรือโสตทัศนูปกรณ์ มีคุณลักษณะพิเศษบางประการที่ไม่มีตัวบุคคล คือ

1. จับยึดประสบการณ์ เหตุการณ์ กิจกรรมต่างๆ ที่เกิดขึ้น สามารถใช้สื่อต่างๆ บันทึกไว้เพื่อนำมาศึกษาได้อย่างกว้างขวาง เช่น การบันทึกภาพ บันทึกเสียง การพิมพ์ ฯลฯ

2. คัดแปลงปรุงแต่ง เพื่อทำให้สิ่งที่เข้าใจยาก ให้อยู่ในลักษณะที่ศึกษาเข้าใจได้ง่ายขึ้น เช่น การย่อส่วน ขยายส่วน ทำให้ช้าลง ทำให้เร็วขึ้น จากไกลทำให้ดูใกล้ จากสิ่งที่มีความซับซ้อนสามารถแสดงให้เห็นได้อย่างชัดเจนขึ้น

3. ขยายจ่ายแจก ทำสำเนา หรือเผยแพร่ได้จำนวนมาก เช่น รายการวิทยุ โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ ภาพถ่าย จึงช่วยทำให้ความรู้ต่างๆ เข้าถึงผู้รับได้เป็นจำนวนมากพร้อมกัน

สรุป

การสื่อสาร หรืออาจเรียกว่า การสื่อความหมาย คือ การถ่ายทอดแลกเปลี่ยน ความรู้ ความคิด ระหว่างบุคคล เพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจเรื่องระหว่างกัน ซึ่งเป็นพฤติกรรมที่จะต้อง มีอยู่เสมอในสังคมมนุษย์ การสื่อสารจึงมีความสำคัญทั้งในชีวิตประจำวันของแต่ละบุคคล สังคม ธุรกิจการค้า อุตสาหกรรม การเมือง การปกครอง และการศึกษา การสื่อสารมีการพัฒนาการมา ยาวนานพร้อมๆ กับสังคมมนุษย์นับตั้งแต่ยุคโบราณ ยุคเกษตรกรรม ยุคอุตสาหกรรม และยุค ปัจจุบัน ซึ่งอาจจะเรียกได้ว่า เป็นยุคของการสื่อสาร เนื่องจากมีความก้าวหน้าในการสื่อสารอย่าง สูง สามารถติดต่อสื่อสารกันได้อย่างมีประสิทธิภาพ และรวดเร็วถึงกันทั่วโลก

การสื่อสาร เป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นโดยมีองค์ประกอบต่างๆ คือ ข่าวสาร ผู้รับ และผู้ ส่ง การเข้ารหัส ช่องทางการสื่อสาร การแปรรหัสข่าวสาร และพฤติกรรมหรือผลที่เกิดจากการ สื่อสาร การสื่อสารที่ประสบผลสำเร็จสูง ต้องอาศัยคุณสมบัติของผู้รับและผู้ส่งหลายด้านประกอบ กันคือ ความรู้ความสามารถทั่วไป มีทักษะในการสื่อสาร มีเจตคติที่ดี และเข้าใจพื้นฐานทาง สังคม วัฒนธรรม นอกจากนี้ยังต้องอาศัยปัจจัยด้าน สื่อและเทคนิคในการสื่อสารด้วย ประเภท ของการสื่อสารที่สำคัญแบ่งเป็น 3 ประเภท คือ การสื่อสารส่วนบุคคล การสื่อสารระหว่างบุคคล และการสื่อสารมวลชน เกี่ยวกับทฤษฎีการสื่อสาร มีผู้ศึกษาและกำหนดทฤษฎีการสื่อสารไว้หลาย ทฤษฎี จำแนกเป็นกลุ่มที่สำคัญ คือ ทฤษฎีพฤติกรรมการถอดรหัสและการเข้ารหัส ทฤษฎีเชิง พฤติกรรม ทฤษฎีเชิงบริบททางสังคม การอธิบายทฤษฎีการสื่อสาร อาศัยแบบจำลองที่ นักวิชาการต่างๆ คิดขึ้น เช่น แบบจำลองของเบอร์โลว์ แบบจำลองของลาสเวลล์ แบบจำลองของ แชรรม์ เป็นต้น

แนวคิดเรื่องการพัฒนาและการสื่อสารเพื่อการพัฒนา

ความสำคัญของการสื่อสารต่อการพัฒนา

การสื่อสารมีความสำคัญต่อ และมีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับสังคม การสื่อสารเป็นสายใยของสังคม และเป็นส่วนประกอบที่แนบเนื่องกับกระบวนการสังคมอย่างต่อเนื่อง วิวัฒนาการของสังคมจากกำเนิดจนถึงสภาพปัจจุบัน และการเปลี่ยนแปลงไปสู่อนาคตซึ่งอาศัยการสื่อสารเป็นปัจจัยพื้นฐานทั้งสิ้น อาจกล่าวได้ว่าสังคมเกิดจากการสื่อสารสังคมดำรงอยู่ได้ด้วยการสื่อสาร และเมื่อสังคมจะพัฒนาต่อไป สังคมก็ต้องอาศัยการสื่อสารเป็นเครื่องมืออย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ หากปราศจากการสื่อสาร สมาชิกของสังคมก็จะไม่สามารถรับทราบข่าวสารเกี่ยวกับการพัฒนา และย่อมไม่สามารถเปลี่ยนเป็นคนที่ทันสมัยได้ สังคมโดยรวมก็ไม่สามารถที่จะพัฒนาได้

การพัฒนาจะเกิดขึ้นไม่ได้ ถ้าไม่มีการเปลี่ยนแปลงจากภายในตัวคน ดังที่ Millikan และ Blackmer กล่าวว่า “สิ่งจำเป็นที่สุดสำหรับการเปลี่ยนแปลงในแต่ละสังคม คือ การที่ประชาชนต้องเปลี่ยนแปลงตัวเอง” ในกระบวนการพัฒนาสิ่งที่สำคัญยิ่ง คือ ต้องมีกลไกที่สามารถก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงได้ภายในตัวของมันเอง และการเปลี่ยนแปลงนั้นต้องเป็นการเปลี่ยนแปลงที่ต่อเนื่องและคงทน การที่การเปลี่ยนแปลงจะต่อเนื่อง และคงทนหรือไม่ขึ้นอยู่กับ การเปลี่ยนแปลงในทัศนคติ ความเชื่อ พฤติกรรม และความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันของคนในสังคม

การที่สังคมหรือประเทศจะพัฒนาไปได้นั้น จำเป็นที่จะต้องให้ความรู้ เปลี่ยนแปลงทัศนคติ และความเชื่อ และพฤติกรรมของประชาชน เพื่อให้ประชาชนสามารถเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตให้สอดคล้องเข้ากันได้กับสภาพสังคมที่กำลังพัฒนาไป จะต้องชักจูงให้ประชาชนเข้าร่วมในโครงการต่าง ๆ ของการพัฒนาอย่างจริงจัง ร่วมในการวางแผน และการปกครอง รู้จักการประหยัด ทำงานหนักขึ้น และรู้จักรอคอยผลประโยชน์ที่จะเกิดจากการพัฒนา อย่างไรก็ตาม การที่ประชาชนจะยอมเปลี่ยนแปลงในสิ่งต่าง ๆ ดังกล่าวได้อย่างราบรื่น และมีประสิทธิภาพนั้น จะต้องเกิดจากความสมัครใจของประชาชน เป็นความรู้สึกรัก หรือความต้องการของประชาชนที่จะเปลี่ยนแปลงทัศนคติ ความเชื่อ และพฤติกรรมของตน

ในขณะที่สังคมกำลังอยู่ในขั้นตอนของกระบวนการพัฒนานั้น การสื่อสารจะถูกใช้เพื่อส่งเสริม และขยายการพัฒนา ตลอดจนทำให้งานพัฒนาดำเนินไปได้โดยสะดวก การสื่อสารจะทำหน้าที่เป็นกลไกสังคมที่จะผลักดันให้สังคมพัฒนาไปตามเป้าหมายที่วางไว้ ถ้าเรายอมรับว่าการสื่อสารซึ่งปรากฏอยู่ทุกหนทุกแห่ง เป็นสิ่งจำเป็นต่อชีวิต จำเป็นต่อการอยู่รอดของสังคม และ

ยอมรับว่าสังคมมีการเปลี่ยนแปลง การสื่อสารและการเปลี่ยนแปลงทางสังคมย่อมจะต้องมีอิทธิพลต่อกัน

การสื่อสารในฐานะที่เป็นสายใยของสังคม และเป็นส่วนประกอบที่แนบเนื่อง และมีความสำคัญต่อกระบวนการทางสังคม จึงมีหน้าที่ทั้งในสภาพปกติ และสภาพของการเปลี่ยนแปลงหรือการพัฒนา ทั้งในระดับบุคคล และสังคม เพื่อส่งเสริม สนับสนุน และขยายงานพัฒนา หรืออาจกล่าวได้ว่าการสื่อสารช่วยสร้างสังคม ช่วยทำให้สังคมดำรงอยู่ได้ และช่วยในการเปลี่ยนแปลงสังคมด้วย กล่าวคือ สังคมมนุษย์เกิดจากการที่มนุษย์สามารถทำการสื่อสารเพื่อให้เกิดความเข้าใจ และทำความเข้าใจระหว่างกันเพื่อสร้างกฎเกณฑ์ต่าง ๆ หรือเมื่อสังคมมีการเปลี่ยนแปลงไปก็ต้องอาศัยการสื่อสารทำความเข้าใจระหว่างกัน สร้างหลักเกณฑ์ใหม่ เพื่อเปลี่ยนแปลงทัศนคติ และพฤติกรรมให้สอดคล้องกับสภาพสังคม การสื่อสารจึงเปรียบเหมือนสายใยของสังคมที่ประสานหน่วยย่อยต่าง ๆ ของสังคมให้รวมเข้าไว้ด้วยกัน

ดังนั้นประเทศที่กำลังพัฒนาจึงจำเป็นต้องให้ประชาชนของประเทศตระหนักถึงความจำเป็นของการพัฒนาประเทศ และประโยชน์ที่จะได้รับจากการพัฒนาประเทศ จะต้องทำให้การตัดสินใจของประชาชน ในการที่จะเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของตนเป็นไปได้ง่ายขึ้น และจะต้องทำให้ประชาชนนำเอาวิธีปฏิบัติแบบใหม่มาใช้ให้เกิดผลโดยราบรื่น และรวดเร็ว ในการนี้ การสื่อสารนับว่ามีบทบาทสำคัญในอันที่จะช่วยสำรวจสถานะใหม่ที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงในสังคม ช่วยยกระดับความกระตือรือร้นของประชาชน ชี้นำ และควบคุมกระบวนการการเปลี่ยนแปลง สอนทักษะใหม่ ๆ ให้แก่ประชาชน สอนให้ประชาชนคุ้นเคยกับสังคมที่กำลังเปลี่ยนแปลงไป ตลอดจนทำให้ประชาชนเข้าร่วมในโครงการพัฒนา การสื่อสารในลักษณะที่เรียกว่า การสื่อสารเพื่อการพัฒนา

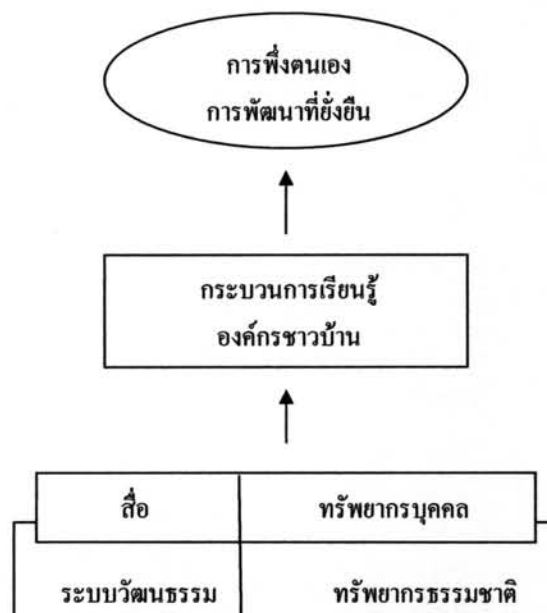
แดเนียล เลอเนอร์ (Daniel Lerner) ได้กล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างสารสื่อสารกับการพัฒนาไว้อย่างชัดเจน และรัดกุมว่า “การพัฒนาประเทศ หมายถึง การมีปฏิสัมพันธ์ซึ่งกันและกันอย่างมีระบบ การรวบรวมมวลชน และการมีส่วนร่วมอย่างกว้างขวางในกระบวนการตัดสินใจหาที่เกี่ยวข้องกับผลประโยชน์ของส่วนรวมในกรณีของประเทศที่ส่งเสริมการปกครองระบอบประชาธิปไตย ทั้งสามประการนี้จะเกิดขึ้นได้โดยผ่านการสื่อสารเท่านั้น กล่าวอีกนัยหนึ่ง การพัฒนาเศรษฐกิจ การเมือง และสังคม ไม่สามารถดำเนินไปได้ถ้าไม่ได้รับการสนับสนุนอย่างเพียงพอจากเครือข่ายของการสื่อสาร ด้วยเหตุนี้ ถ้าหากมีการนำการสื่อสารมาใช้ให้ถูกต้อง และเพียงพอแล้ว ก็จะสามารถช่วยส่งเสริมการพัฒนาของประเทศได้อย่างมาก อาจกล่าวได้ว่า การสื่อสารเป็นทั้งดัชนีของการพัฒนา และเครื่องมือ หรือวิธีการของการพัฒนาสังคม”

โครงสร้างของการสื่อสารในสังคมสะท้อนให้เห็นถึงโครงสร้าง และการพัฒนาของสังคม ขนาดของกิจกรรมการสื่อสาร และความแตกต่างของบทบาทในการสื่อสาร สะท้อนให้เห็นถึง ระดับของการพัฒนาในด้านต่าง ๆ ภายในสังคม กรรมสิทธิ์ในเครื่องมือ หรือเครื่องอำนวยความสะดวก ในการสื่อสาร และการควบคุมการสื่อสารสะท้อนให้เห็นถึงการพัฒนาด้านเศรษฐกิจ การเมือง และสังคม เนื้อหาของการสื่อสารสะท้อนให้เห็นถึงบรรทัดฐาน และแบบแผนของค่านิยม ของสังคม แบบแผนของเครือข่ายในการสื่อสารซึ่งเป็นผลจากการที่ข่าวสารถูกส่งไปที่ไหน และ ใครร่วมใช้ข่าวสารกับใคร ก็เป็นสิ่งชี้วัดอย่างหนึ่งที่ใช้ให้เห็นว่าสังคมมีระดับของการเป็น ประชาธิปไตยมากน้อยเพียงใด

ในฐานะที่การสื่อสารเป็นเครื่องมือในการพัฒนาสังคม สังคมที่มีการสื่อสารดี ย่อมมี เครือข่ายการสื่อสารประเภทต่าง ๆ ที่ครอบคลุมพื้นที่เป้าหมายได้อย่างกว้างขวาง ทำให้ประชาชน สื่อสารกันได้อย่างสะดวกรวดเร็ว ประชาชนสามารถรับรู้ข่าวสารได้เท่าทันสถานการณ์ไม่ว่าจะเป็น เรื่องเศรษฐกิจ การเมือง การสาธารณสุข การศึกษา และเทคโนโลยีการผลิตใหม่ ๆ อันนำไปสู่การ ปรับปรุงคุณภาพชีวิตของประชาชนให้ดีขึ้น ทำให้ชุมชนโดยรวม และประเทศพัฒนาได้เร็วยิ่งขึ้น

แม้ว่าเราจะพิจารณาการสื่อสารในฐานะที่เป็นเครื่องมือของการพัฒนา แต่เราก็มาอาจที่จะ มองการสื่อสารในฐานะที่เป็นปัจจัยเดียวใด ๆ ได้ เพราะความเป็นจริงในแต่ละชุมชน หรือแต่ละ สังคมยังมีปัจจัยอื่น ๆ อีก ที่เราต้องนำมาพิจารณาแบบองค์รวม ดังแสดงในรูปข้างล่างนี้

แผนภาพที่ 2 : ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยต่าง ๆ ในชุมชน : ปัจจัยสำคัญของการพัฒนา

ที่มา : กรอบความคิดของผู้เขียนที่ได้จากการวิเคราะห์และสังเคราะห์ 2539 (เกศินี จุฑาวิจิตร, การสื่อสารเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น : 2542)

จากรูปดังกล่าว แสดงให้เห็นว่า การที่เราจะพัฒนาประชาชนให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ อันจะนำไปสู่การพึ่งตนเอง และการพัฒนาที่ยั่งยืน ต้องคำนึงถึงปัจจัยต่าง ๆ ที่มีอยู่ในชุมชน หรือสังคม ดังนี้

1. ระบบวัฒนธรรม

ในเรื่องของระบบวัฒนธรรมนี้ อาจจะมองได้ทั้งในแง่รูปธรรมและนามธรรม รูปธรรม ได้แก่ การแสดงประจำท้องถิ่น เพลงพื้นบ้าน กิจกรรม หรือพิธีกรรมในวันสำคัญทางศาสนา ประเพณีต่าง ๆ ที่สืบทอดมาช้านาน ฯลฯ ส่วนในแง่นามธรรม ได้แก่ ความคิด ความเชื่อ คติชาวบ้าน เป็นต้น

2. ทรัพยากรบุคคล

ทรัพยากรบุคคลในท้องถิ่น ได้แก่ พระ ครู แพทย์ ผู้นำความคิดเห็น ปราชญ์ชาวบ้าน บุคคลเหล่านี้ล้วนแต่เป็นผู้มีศักยภาพในการนำชุมชน หรือท้องถิ่น ไปสู่เป้าหมายของการพัฒนาตามที่คาดหวัง

3. ทรัพยากรธรรมชาติและทรัพยากรในท้องถิ่น

ได้แก่ แหล่งธรรมชาติ พื้นเศรษฐกิจป่าไม้ ภูเขา ทะเล ฯลฯ ตลอดจน หน่วยงานของรัฐ ธุรกิจเอกชน และสถาบันการศึกษาที่อยู่ในท้องถิ่น

4. เครือข่ายการสื่อสาร

หมายถึง ระบบการสื่อสารภายในชุมชนหรือในท้องถิ่น เช่น สื่อมวลชน การพูดคุยกัน เป็นต้น

หลักการสื่อสารเพื่อการพัฒนา

การสื่อสารที่เป็นเครื่องมือการพัฒนาอย่างแท้จริง ควรมีลักษณะดังต่อไปนี้

1. ต้องให้ประชาชนเข้ามาเกี่ยวข้องในกระบวนการสื่อสาร

ประชาชนต้องเข้ามาเกี่ยวข้องทั้งในฐานะผู้รับสาร และผู้มีส่วนร่วมในการวางแผน และการผลิตเนื้อหาของสื่อ การสื่อสารเพื่อการพัฒนาควรมีลักษณะที่ผู้รับสารสามารถควบคุมกระบวนการสื่อสารได้มากกว่าที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน และผู้ส่งสารสามารถควบคุมกระบวนการสื่อสารได้น้อยกว่าที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน จะเห็นชัดเจนว่าในขณะนี้การเผยแพร่ข่าวสารเพื่อการพัฒนา

ให้แก่ประชาชนในชนบทไม่ว่าโดยสื่อมวลชนใดๆ ผู้ทำหน้าที่ส่งสาร คือ ผู้กำหนดกิจกรรม สื่อสารว่าจะเกิดขึ้นที่ไหน อย่างไร เมื่อไร และด้วยความถี่เท่าใดโดยผู้รับสารไม่ได้เข้ามาเกี่ยวข้อง แต่อย่างไรเลย

นอกจากนั้น ผู้รับสารมีโอกาสน้อยมากที่จะได้รับข่าวสารซ้ำในจุดที่น่าสนใจ หรือที่มีความสลับซับซ้อน สื่อสิ่งพิมพ์ซึ่งผู้รับสารสามารถอ่านซ้ำได้นั้น มักไม่เหมาะสมกับชาวชนบทที่มีระดับการอ่านออกเขียนได้ต่ำ เพราะฉะนั้นจึงจำเป็นต้องเน้นเทคโนโลยี หรือเทคนิคที่ผู้รับสารสามารถเข้าใจสารตามความต้องการและตามความสะดวกของตน ถ้าประชาชนสามารถเข้าใจสาร สามารถเลือกเวลา สถานที่ และความถี่ที่จะรับสารแล้ว ก็น่าเชื่อว่าการสื่อสารเพื่อการพัฒนาจะมีประสิทธิภาพมากขึ้น

2. ต้องเป็นการผลิตในท้องถิ่น

ปัจจัยสำคัญยิ่งอีกประการหนึ่งที่จะทำให้การสื่อสารเพื่อการพัฒนาประสบความสำเร็จ คือ เนื้อหาของสื่อมวลชนควรได้รับการจัดทำขึ้นในท้องถิ่น เนื้อหาที่ผลิตในท้องถิ่นจะเป็นสิ่งที่มีประสิทธิภาพมากที่สุด เพราะเกี่ยวข้องกับโดยตรงและเข้ากับสภาพของผู้รับสาร

การผลิตสื่อ ต้องเริ่มจากสภาพความเป็นจริงที่มีอยู่ และต้องมีลักษณะสอดคล้องกับสิ่งที่ชุมชนมี เช่น ด้านการผลิตสื่อ ควรใช้วัสดุจากท้องถิ่น เทคโนโลยีจากท้องถิ่น เพื่อตลาดท้องถิ่น ลักษณะที่สอดคล้องกับความเป็นจริงและความต้องการของชุมชน จะเป็นเหมือนวัคซีนป้องกันปัญหาการพึ่งพา และการครอบงำจากภายนอก ทำให้สื่อในแต่ละชุมชนมีลักษณะเป็นตัวของตัวเอง ไม่ลืมหืมตัวเอง ไม่ลืมหืมชุมชน สำหรับในแง่นี้บางทีการใช้สื่อมวลชนสมัยใหม่อาจจะต้องย้อนรอยเดิมกลับไปหารูปแบบ และวิถีทางของการสื่อสารที่เคยมีอยู่ในชุมชน

3. ต้องสนับสนุนบทบาทของเจ้าหน้าที่ส่งเสริม หรือนักพัฒนา

สิ่งสำคัญอีกประการหนึ่งที่ควรเน้น คือ การสนับสนุนบทบาทของเจ้าหน้าที่ส่งเสริมในท้องถิ่น เจ้าหน้าที่เหล่านี้มีความสำคัญอย่างยิ่งในกระบวนการพัฒนา แต่ระบบเจ้าหน้าที่ส่งเสริมมีข้อจำกัดหลายประการที่ทำให้ไม่สามารถใช้ทรัพยากรที่มีคุณค่านี้ได้อย่างเต็มที่

ปัจจุบันไทยมีเจ้าหน้าที่ส่งเสริมในชนบทน้อยมาก และคงไม่สามารถเพิ่มจำนวนเจ้าหน้าที่เหล่านี้ได้มากนัก เพราะข้อจำกัดด้านงบประมาณ วิธีเดียวที่จะแก้ปัญหานี้ได้ คือ ให้เจ้าหน้าที่เหล่านี้ทำงานให้มากขึ้นและมีประสิทธิภาพมากขึ้น สิ่งจำเป็นที่ต้องทำเพื่อให้เจ้าหน้าที่ส่งเสริม

ทำงานได้มากขึ้นและมีประสิทธิภาพมากขึ้นก็คือ การนำเทคนิคและเทคโนโลยีด้านการสื่อสารมวลชนมาให้สนับสนุนเจ้าหน้าที่ส่งเสริม

4. ด้านมนุษยธรรม

การสื่อสารต้องมีมนุษยธรรม หมายความว่า การสื่อสารและการใช้สื่อต้องถือเอา “คน” เป็นเป้าหมาย มิใช่เอาเทคโนโลยีหรือผลกำไรเป็นเป้าหมาย

5. ด้านคุณค่า

การสื่อสารและการใช้สื่อ ต้องช่วยให้ประชาชนเชื่อมั่นในระบบคุณค่าดั้งเดิมอันดีงามที่มีอยู่ หากจะมีการเปลี่ยนแปลงอันใดการเปลี่ยนแปลงนั้นต้องสอดคล้องกับคุณค่าเดิม

6. ด้านการสร้างความเข้าใจ

การใช้สื่อต้องช่วยให้ผู้รับสารสามารถเข้าใจปัญหา และสภาพแวดล้อมของตัวเอง ชาวบ้านจำเป็นต้องรู้เหตุไฉนหมู่บ้านของตนจึงแห้งแล้ง ทั้งๆ ที่ในอดีตเคยอุดมสมบูรณ์ การรู้สาเหตุที่แท้จริงนั้นเป็นก้าวสั้นๆ ก้าวหนึ่ง แต่เป็นก้าวที่สำคัญที่จะนำไปสู่การแก้ไขปัญหาด้วยตนเอง

7. ด้านความเป็นชุมชน

การใช้สื่อจะต้องเป็นหนทางให้ประชาชนเข้าใจความหมายของ “ความเป็นชุมชน” อย่างแท้จริง และในขอบเขตที่กว้างขึ้น แต่ก่อนนั้นเราจะเห็นว่า มีธรรมเนียมประเพณีต่างๆ ที่มุ่งส่งเสริมบำรุงให้สมานฉันท์ทั้งในภายในชุมชนเองและระหว่างชุมชน มีความมั่นคงเป็นปึกแผ่น เช่น งานแข่งเรือ เป็นต้น ทั้งนี้เพื่อการเอื้อเพื่อเกื้อกูลกัน ในยามที่ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งประสบความทุกข์ยาก ในปัจจุบันนี้เมื่อเรามีการสื่อสารมวลชนที่ทันสมัยแล้ว การสื่อสารนั้นก็ควรจะถูกนำมาใช้เพื่อเสริมสร้างสมานฉันท์ในหมู่ประชาชนให้แน่นแฟ้นยิ่งขึ้น (กาญจนา แก้วเทพ 2539 : 186 – 187)

หน้าที่ของการสื่อสารในการพัฒนา

การสื่อสารในฐานะที่เป็นองค์ประกอบของสังคมมีหน้าที่ในสังคมทั้งสภาพปกติ และสภาพของการพัฒนา ได้มีนักวิชาการหลายคนที่พยายามชี้ให้เห็นถึงหน้าที่ของการสื่อสารที่มีต่อสังคมในสภาวะปกติทั่วไป ซึ่งพอจะสรุปได้ 4 ประการหลัก ดังนี้

1. หน้าที่ให้ข่าวสาร คือ การรายงานข่าว
2. การชักจูงใจ คือ การแสดงความคิดเห็น
3. การให้การศึกษา คือ การให้ความรู้
4. การให้ความบันเทิง คือ การสร้างความจรรโลงใจ

สำหรับหน้าที่ของการสื่อสารเพื่อพัฒนาสังคมในขณะที่ประเทศกำลังพัฒนาไปนั้น จะแตกต่างจากสภาวะปกติ คือ การเน้นในการปฏิบัติหน้าที่เพื่อส่งเสริม และสนับสนุนการพัฒนาดังนั้นหน้าที่ของการสื่อสารในการพัฒนาจึงเน้นที่การให้ข่าวสาร การชักจูงใจ และการให้การศึกษา (เสถียร เขยประทับ, 2528 อ้างถึงใน มนตรี สุคสม, 2541 : 14)

1. หน้าที่ในการให้ข่าวสาร (Informative Function)

การที่ประเทศชาติจะพัฒนาไปได้นั้น ก่อนอื่นประชาชนจะต้องมีความกระตือรือร้นที่จะพัฒนาตัวเองและสังคมโดยรวม หน้าที่ของการสื่อสารจึงเน้นการให้ข่าวสารแก่ประชาชนในลักษณะที่สร้างบรรยากาศแห่งการพัฒนา และกระตุ้นให้ประชาชนเกิดความทะเยอทะยานต้องการพัฒนา ด้วยการเสนอข่าวสารเกี่ยวกับการพัฒนาแก่ประชาชนให้มากๆ สารของข่าวสารที่เสนอได้แก่ วิถีชีวิตซึ่งสังคมที่พัฒนา โครงการพัฒนาต่างๆ ระบบการเมือง สังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรมของตนเอง และประเทศที่พัฒนา เป้าหมาย และปัญหาของการพัฒนา การเสนอข่าวในลักษณะนี้เป็นการกระตุ้นให้ประชาชนเกิดความสนใจต่อการพัฒนา ได้รู้ได้เห็นสิ่งต่าง ๆ เพิ่มขึ้น ทำให้หูตากว้างขวางขึ้น และสามารถเปรียบเทียบตัวเองและสังคมตัวเองกับสังคมอื่น และคนในสังคมอื่นได้ เป็นการขยายขอบเขตของสิ่งแวดล้อมว่ามีการพัฒนาหรือการเปลี่ยนแปลงไปอย่างไร ช่วยยกระดับความมุ่งมาดปรารถนาของประชาชนที่จะพัฒนาตนเองให้เป็นไปตามสังคมอื่นที่พัฒนา และดึงดูดความสนใจของประชาชนมาสู่การพัฒนา พร้อมทั้งสร้างบรรยากาศแห่งการพัฒนาให้เกิดขึ้น

2. หน้าที่ในการชักจูงใจ (Persuasive Function)

การพัฒนาก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงต่อโครงสร้าง และหน้าที่ในสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งจะมีผลกระทบต่อวิถีชีวิตของประชาชน กล่าวคือ ประชาชนต้องเปลี่ยนทัศนคติ ความเชื่อ และพฤติกรรมของตน เพื่อให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงอื่น ๆ ในสังคม ตลอดจนการที่ประชาชนจะต้องเข้าร่วมในโครงการพัฒนาต่าง ๆ ของประเทศ หน้าที่ของการสื่อสารในประเทศที่กำลังพัฒนา ก็คือ การชักจูงใจให้ประชาชนเปลี่ยนวิถีชีวิตของตน และเข้าร่วมในโครงการพัฒนาอย่างจริงจัง ด้วยการแสดงความคิดเห็น สนับสนุนโครงการพัฒนาของรัฐบาล และชี้แนะการตัดสินใจของประชาชน ตลอดจนชี้ให้เห็นถึงประโยชน์ที่ประชาชน และสังคมส่วนร่วมจะได้จากการพัฒนา กระบวนการสื่อสารในสังคม โดยเฉพาะสื่อมวลชน สามารถชักจูงใจประชาชนได้ดังนี้ คือ เป็น

แหล่งข่าวสารสำหรับการสื่อสารระหว่างบุคคล สร้างสถานการณ์ให้บุคคลเกิดความน่าเชื่อถือ ศรัทธา แล้วเป็นแกนนำชักจูงคนอื่นให้เข้าร่วมการพัฒนา สำหรับการมีส่วนร่วมกำหนดนโยบาย อย่างกว้างขวางเพื่อนำมาเป็นส่วนประกอบในการพิจารณา นโยบายของประเทศ ช่วยปลูกฝัง ปทัสถาน และธรรมเนียมของสังคมที่เป็นประ โยชน์ต่อการพัฒนา นอกจากนั้นยังสามารถเปลี่ยน ทัศนคติที่ไม่ฝังแน่น เพื่อให้เกิดการยอมรับการเปลี่ยนแปลง หรือการพัฒนาในสิ่งใหญ่ ๆ ได้

3. หน้าที่ในการให้การศึกษา (Educational Function)

ในการพัฒนาสังคม หรือประเทศนั้น เมื่อประชาชนได้รับข่าวสารเกี่ยวกับความจำเป็นของ การพัฒนา ก็จะเกิดความรู้สึกกระตือรือร้น และตัดสินใจที่จะเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของตนแล้ว สิ่ง ที่ตามมาก็คือ ทำอย่างไรประชาชนจึงจะมีความรู้ ความสามารถในการที่จะปรับตัวเองให้เข้ากับสังคม ที่เปลี่ยนแปลงไปได้ นั่นคือ ทำอย่างไรประชาชนจึงจะมีความรู้ ความเข้าใจถึงบทบาทหน้าที่ และ ความรับผิดชอบของตนในสังคมใหม่ การสื่อสาร โดยเฉพาะอย่างยิ่งสื่อมวลชนสามารถที่จะหน้าที่ ในการให้ความรู้ที่จะจำเป็นสำหรับการปรับตัวของประชาชนให้เข้ากับการพัฒนาสังคมได้ โดยการ ให้ความรู้แก่ประชาชนทั้งในเรื่องการอ่านออกเขียนได้ การปรับปรุงการกินอยู่ และการประกอบ อาชีพ

สื่อในการพัฒนา

ในการสื่อสารเพื่อการพัฒนาจำเป็นต้องใช้สื่อเป็นเครื่องมือ เพราะสื่อจะทำหน้าที่ใน การเชื่อมโยงผู้ส่งสาร กับผู้รับสารเข้าด้วยกัน สื่อจะเป็นตัวนำสารจากผู้ส่งสาร ในกรณีของการ สื่อสารเพื่อการพัฒนา สื่อจะเป็นผู้ทำหน้าที่ในการนำข่าวสารเกี่ยวกับการพัฒนาจากรัฐบาล หน่วยงานของรัฐบาล หรือหน่วยงานของเอกชน ซึ่งทำหน้าที่เกี่ยวกับการพัฒนาไปสู่ประชาชนซึ่ง เป็นเป้าหมายของการพัฒนา เช่น ประชาชนในชนบท คนยากจน คนที่อยู่ในสลัม เป็นต้น โดยปกติ สื่อที่ใช้ในการสื่อสารเพื่อการพัฒนาแบ่งเป็น 3 ประเภท คือ สื่อบุคคล สื่อเฉพาะกิจ และสื่อมวลชน

1. สื่อบุคคล หมายถึง ตัวคนที่ถูกนำมาใช้ในการสื่อสารกับผู้รับสาร ในลักษณะ เฉพาะหน้า การใช้สื่อบุคคลในการสื่อสาร จึงกระทำได้ทั้งในรูปของการสนทนากับผู้รับสารเพียง คนเดียว หรือในรูปของการประชุมกลุ่ม การใช้สื่อบุคคลในการสื่อสารก่อให้เกิดผลดี 3 ประการ คือ

1.1 สามารถนำข่าวสารที่ต้องการเผยแพร่ไปสู่ประชาชนได้โดยตรง และเนื่องจากบุคคลใน ชุมชนมีการติดต่อสื่อสารสนทนากันเป็นประจำ มีความรู้สึกเป็นพวกเดียวกัน มีชีวิตความเป็นอยู่ ร่วมกัน บุคคลผู้ทำหน้าที่ในการเผยแพร่ข่าวสารจึงได้รับความไว้วางใจ และสามารถชักจูงใจ ประชาชน โดยใช้วิธีการพูดคุยแบบกันเอง

1.2 การใช้สื่อบุคคลทำให้การเผยแพร่ข่าวสารเป็นไปในลักษณะที่ยืดหยุ่น ปรับให้เข้ากับผู้รับสารเป็นราย ๆ ไปได้ และยังทำให้ได้รับทราบความรู้สึกนึกคิดของประชาชนได้ทันที

1.3 เมื่อมีการตัดสินใจตามคำแนะนำของผู้เผยแพร่แล้ว ก็จะเกิดความรู้สึกว่าตนได้รับรางวัลทันทีเป็นส่วนตัว จากการที่ผู้เผยแพร่เห็นชอบด้วยกับการตัดสินใจของตน

2. สื่อเฉพาะกิจ หมายถึง สื่อที่ถูกผลิตขึ้นมาโดยมีเนื้อหาเฉพาะ และจุดมุ่งหมายหลักอยู่ที่ผู้รับสารเฉพาะกลุ่ม ตัวอย่างของสื่อเฉพาะกิจ ได้แก่ หนังสือ คู่มือ จุลสาร แผ่นพับ โปสเตอร์ ภาพสไลด์ นิทรรศการ เทปดัดแปลง ภาพทัศน์ เป็นต้น

คุณลักษณะที่ดีของการใช้สื่อเฉพาะกิจเพื่อการพัฒนา ก็คือ ผู้ใช้สามารถนำข่าวสารของการพัฒนาเฉพาะเรื่องใดเรื่องหนึ่งของโครงการพัฒนาโครงการใดโครงการหนึ่ง ซึ่งต้องการที่จะทำการรณรงค์เฉพาะเรื่องนั้นกับประชาชนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง ซึ่งเป็นเป้าหมายของโครงการพัฒนาได้อย่างเหมาะสมสอดคล้องกับสภาพของประชาชนเป้าหมาย การใช้สื่อเฉพาะกิจในการพัฒนาย่อมสามารถทำให้ประชาชนกลุ่มเป้าหมายของโครงการพัฒนาได้รับทราบข่าวสาร ความรู้ โดยตรงและถูกต้อง ช่วยให้เกิดการตัดสินใจ และลงมือปฏิบัติได้ถูกวิธี

3. สื่อมวลชน หมายถึง สื่อที่สามารถนำสารจากผู้ส่งสารไปยังผู้รับสาร ซึ่งประกอบด้วยคนจำนวนมากได้อย่างรวดเร็ว ภายในเวลาเดียวกันหรือในเวลาใกล้เคียงกัน โดยทั่วไปแล้ว สื่อมวลชน ได้แก่ หนังสือพิมพ์ วิทยุกระจายเสียง โทรทัศน์ นิตยสาร และภาพยนตร์ สื่อมวลชนมีคุณสมบัติที่ดี 3 ประการ คือ

3.1 สามารถเผยแพร่ข่าวสารไปสู่ประชาชนจำนวนมากได้ในเวลาอันรวดเร็ว

3.2 สามารถให้ความรู้ และข่าวสารแก่ประชาชนได้อย่างดี

3.3 สามารถทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทัศนคติที่ไม่พึงแน่นได้

แม้สื่อมวลชนจะมีคุณสมบัติที่ดีร่วมกันดังกล่าวข้างต้น สื่อมวลชนแต่ละสื่อก็มีขีดความสามารถที่จำกัดแตกต่างกันไป ดังนั้น ในการนำสื่อมวลชนแต่ละประเภทมาใช้ในการพัฒนา ผู้ใช้จึงควรทราบถึงข้อจำกัดของสื่อแต่ละประเภทด้วย

ในการพัฒนาสังคม หรือประเทศนั้น ทั้งสื่อมวลชน และการสื่อสารระหว่างบุคคลต่างก็มีบทบาทที่สำคัญต่อการพัฒนา สื่อทั้งสองประเภทนี้มีลักษณะ และความสามารถเฉพาะตัวที่แตกต่างกัน ดังได้แสดงไว้ในตารางต่อไปนี้ (ประมะ สตะเวทิน , 2527 : 148 อ้างถึงใน มนตรี สุตสม , 2541 : 17)

ตารางที่ 1 : เปรียบเทียบคุณสมบัติของสื่อ

คุณสมบัติการสื่อสาร	สื่อบุคคล	สื่อมวลชน
1. ลักษณะของการสื่อสาร	เป็นการสื่อสารแบบสองทาง	เป็นการสื่อสารแบบสองทาง
2. ความรวดเร็วในการส่งสาร ไปยังคนจำนวนมาก	ช้า	เร็ว
3. ความถูกต้องของสารเพื่อส่งไปยังคนจำนวนมาก	น้อย	มาก
4. ความสามารถในการเลือกผู้รับสาร	มาก	น้อย
5. ความสามารถในการที่จะจัดการเลือกของผู้รับสาร	มาก	น้อย
6. โอกาสที่จะได้รับการสื่อสารกลับ	มาก	น้อย
7. ผล	เปลี่ยนแปลงทัศนคติของผู้รับสาร	เพิ่มพูนความรู้แก่ผู้รับสาร

จากลักษณะซึ่งมีทั้งข้อดี และข้อเสียของสื่อทั้งสองดังกล่าวข้างต้น ตามขีดความสามารถที่จำกัดของแต่ละสื่อ ดังนั้น เพื่อให้การสื่อสารเพื่อการพัฒนาเป็นไปอย่างได้ผลจึงได้นำเอาสื่อต่าง ๆ มาใช้ร่วมกันเป็นสื่อผสม (Media Forums) เพราะสื่อทั้งสองสามารถทำหน้าที่ส่งเสริมสนับสนุนซึ่งกันและกันได้ ในขณะที่สื่อชนิดหนึ่งคือประสิทธิภาพในด้านหนึ่ง เช่น สื่อมวลชนมีความสามารถในการเผยแพร่ข่าวสารการพัฒนาไปยังคนจำนวนมากได้ดีกว่าการสื่อสารระหว่างบุคคล ในขณะที่การสื่อสารระหว่างบุคคลมีบทบาทสำคัญต่อการตัดสินใจของประชาชน การใช้สื่อผสมเพื่อการพัฒนา มีประโยชน์ที่สำคัญ 3 ประการ คือ

1. ทำให้ข่าวสารการพัฒนาเผยแพร่ไปสู่ประชาชนได้อย่างกว้างขวาง
2. ทำให้ข่าวสารการพัฒนาได้รับความสนใจจากประชาชน
3. ทำให้มีผลต่อการตัดสินใจของประชาชนในการเข้าร่วมในการพิจารณา

การใช้สื่อผสมเพื่อการพัฒนาสามารถกระทำได้ 2 ลักษณะ คือ การใช้สื่อมวลชนผสม และ การใช้สื่อบุคคล สื่อเฉพาะกิจ และสื่อมวลชนเข้าด้วยกัน

การใช้สื่อมวลชนผสม หมายถึง การใช้สื่อมวลชนหลาย ๆ อย่างในการเผยแพร่ข่าวสารเกี่ยวกับการพัฒนาในช่วงเวลาเดียวกันของโครงการพัฒนาโครงการใดโครงการหนึ่ง เช่น เผยแพร่ทั้งในหนังสือพิมพ์ นิตยสาร วิทยุกระจายเสียง โทรทัศน์ และภาพยนตร์

การใช้สื่อบุคคล สื่อเฉพาะกิจ และสื่อมวลชนผสมกัน เนื่องจากสื่อบุคคลมีอิทธิพลอย่างสำคัญต่อการชักจูงใจ ในขณะที่สื่อมวลชนก็สามารถเผยแพร่ข่าวสารไปสู่ประชาชนได้อย่างกว้างขวาง และรวดเร็ว ส่วนสื่อเฉพาะกิจก็มีเนื้อหาเหมาะสมกับประชาชนกลุ่มเป้าหมาย การนำสื่อทั้ง 3 ประเภทมาใช้ร่วมกันจึงสามารถช่วยเพิ่มประสิทธิภาพในการสื่อสารเพื่อการพัฒนาได้

การนำการสื่อสารมาใช้ในการรณรงค์เพื่อพัฒนาประเทศ

การนำการสื่อสารมาใช้เพื่อสนับสนุนการพัฒนาต้องคำนึงถึงความจริงสองประการ คือ (ก) มีภารกิจในการพัฒนาบางอย่างที่การสื่อสารสามารถช่วยทำได้ มากกว่าภารกิจอย่างอื่น (ข) การนำการสื่อสารมาใช้เพื่อช่วยให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ต้องเข้าใจวัฒนธรรมที่ต้องการเปลี่ยนแปลงด้วย

การรณรงค์เพื่อสร้างความก้าวหน้าให้แก่สังคมต้องใช้ทั้งสื่อระหว่างบุคคล และสื่อมวลชน และถ้าเป็นไปได้ควรพยายามใช้สื่อหลายอย่างเพื่อเข้าถึงประชาชนที่ต้องการพัฒนา ทั้งนี้เพราะเมื่อการรณรงค์เริ่มดำเนินไปนั้น ลักษณะของข่าวสารที่ใช้จะเปลี่ยนแปลงไป จึงจำเป็นต้องใช้สื่อที่มีลักษณะแตกต่างกันตามขั้นตอนที่เหมาะสม หรือใช้สื่อหลาย ๆ อย่างไปพร้อมกัน เช่น ในระยะเริ่มต้นของการรณรงค์ สื่อมวลชน เช่น วิทยุ อาจมีประโยชน์มาก ที่สุดในการทำให้ประชาชนตระหนักถึงความจำเป็นในการพัฒนา และรู้ถึงโอกาส หรือประโยชน์ที่จะได้จากการพัฒนา แต่ในระยะต่อมาของการรณรงค์ สื่อระหว่างบุคคลจะมีความสำคัญมากกว่าในการจูงใจประชาชนให้ตัดสินใจยอมรับการเปลี่ยนแปลงไปสู่สิ่งใหม่ที่ดีกว่า ด้วยเหตุนี้ ผู้ที่จะทำการรณรงค์เพื่อการพัฒนา จึงต้องคิดถึงระบบการสื่อสารมากกว่าสื่อแต่ละประเภท ผู้วางแผนพัฒนาต้องตอบคำถามให้ได้ว่าจะใช้สื่อชนิดใด ในเวลาใด ก่อนหลังกันอย่างไร จึงจะมีประโยชน์มากที่สุดในการที่จะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงตามที่ต้องการ

ผู้วางแผนพัฒนาจะต้องเข้าใจวัฒนธรรมของท้องถิ่นให้ดี เพื่อจะได้ทราบว่า จะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงตามที่ต้องการได้อย่างไร ต้องทราบว่า อะไรที่จะสามารถทำให้บรรลุได้โดยการให้ข่าวสาร อะไรที่ทำให้บรรลุผลได้โดยการจูงใจ จะใช้ข่าวสารชนิดใด หรือทำการจูงใจอย่างไรจึงจะได้ผลดี รวมทั้งจะจัดสรรทรัพยากร หรือให้ออกสแก่ประชาชนที่ต้องการจะพัฒนาอย่างไร จะกระตุ้นส่งเสริมประชาชนอย่างไร หลังจากนั้นผู้วางแผนพัฒนาต้องวางแผนการใช้สื่อให้

เหมาะสมกับเหตุการณ์เป็นระยะ ๆ ในบางระยะของการรณรงค์อาจจำเป็นต้องเข้าถึงประชาชนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง การจะเข้าถึงประชาชนกลุ่มนี้ได้ต้องหาสื่อที่เหมาะสมที่สุด และถ้าเป็นไปได้นำใช้สื่อหลายอย่างพร้อมกัน การใช้สื่อหลายอย่างเป็นหลักประกันอย่างหนึ่งว่า ข่าวสารที่ส่งให้ประชาชนนั้นสามารถเข้าถึงประชาชนได้จริง ๆ และข่าวสารในสื่อแต่ละประเภทจะช่วยสนับสนุนซึ่งกันและกัน

โดยปกติในการรณรงค์เพื่อการพัฒนาใน ระยะแรกประชาชนจะถูกกระตุ้นให้เกิดความตระหนักในปัญหา โดยสื่อที่สามารถเข้าถึงประชาชนได้อย่างรวดเร็ว หลังจากนั้นจะมีการให้ข่าวสารรายละเอียดมากขึ้น การแสดงความคิดเห็นสนับสนุน หรือคัดค้านการเปลี่ยนแปลงที่เสนอแนะ โดยอาศัยสื่อประเภทต่าง ๆ ตามความเหมาะสมกับเหตุการณ์ และเวลา เพื่อนำไปสู่การตัดสินใจยอมรับการเปลี่ยนแปลงจากประชาชนในที่สุด

ดังนั้น ถ้าประเทศด้อยพัฒนาจะใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ให้เป็นประโยชน์มากที่สุดใน การรณรงค์เพื่อการพัฒนา ในระยะแรกเริ่มของการรณรงค์ ผู้วางแผนพัฒนาต้องมองไปที่ปัญหาให้กว้างที่สุด กว้างกว่าการมองในแง่มุมของวิทยุ โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ หรือโรงเรียน ผู้วางแผนพัฒนาต้องมองไปที่ความจำเป็นที่ต้องมีการเปลี่ยนแปลง โอกาสที่จะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง และทรัพยากรที่ต้องใช้เพื่อก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง หลังจากนั้นจะต้องสร้างระบบข่าวสารที่จะมีประสิทธิภาพมากที่สุดในการที่จะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงตามที่ต้องการ

การพัฒนาการสื่อสารเป็นบันไดไปสู่การพัฒนาประเทศ

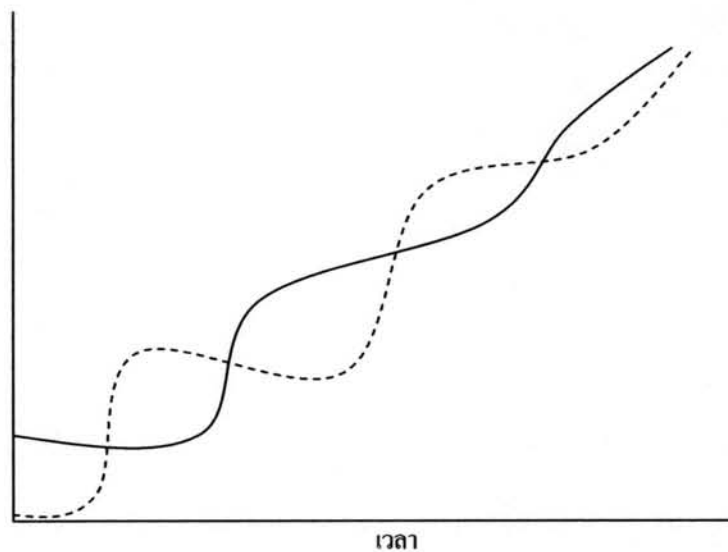
ประเทศต่าง ๆ โดยเฉพาะประเทศด้อยพัฒนามักไม่มีการกำหนดการพัฒนาด้านการสื่อสารไว้ในแผนพัฒนาประเทศ และไม่มีการจัดสรรงบประมาณเพื่อสร้างระบบการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพเพื่อประโยชน์ในด้านการพัฒนา แต่เมื่อใดที่มีการจัดสรรงบประมาณเพื่อการนี้บ้าง ก็ จะถือว่างบประมาณที่จัดสรรนั้นเป็นงบประมาณรายจ่ายเพื่อการบริโภคไม่ใช่เพื่อการลงทุน ด้วยเหตุนี้ งบประมาณรายจ่ายเพื่อการศึกษา และเพื่อส่งเสริมมวลชนให้มีความรู้ และทักษะอย่างไม่เป็นทางการ จึงไม่ถือว่าเป็นการลงทุนที่จะก่อให้เกิดประโยชน์แก่การพัฒนา

โดยปกติประเทศที่พัฒนาแล้วจะมีระบบการสื่อสารที่พัฒนา และประเทศด้อยพัฒนาจะมีระบบการสื่อสารที่ด้อยพัฒนา สภาพของความสัมพันธ์เช่นนี้ มีแต่ประเทศที่พัฒนาแล้วเท่านั้นที่จะพอใจ ประเทศด้อยพัฒนาจะต้องหาทางแก้ไขลักษณะความสัมพันธ์เช่นนี้ให้ได้ โดยต้องเริ่มพัฒนาระบบสื่อสารของตนอย่างจริงจังด้วยความพยายามเป็นพิเศษ จนถึงระดับที่อาจช่วยก่อให้เกิดการพัฒนาประเทศโดยทั่วไปได้

หากระบบการสื่อสารได้รับการพัฒนาให้ก้าวหน้าอย่างเหมาะสม และถูกวิธี ระดับของการพัฒนาโดยทั่วไปก็ควรจะก้าวหน้าไปไกลกว่าการพัฒนาด้านการสื่อสารในระยะเวลาต่อมา แต่การเจริญเติบโตของการพัฒนาโดยทั่วไปจะช่วยเป็นฐานให้การพัฒนาด้านการสื่อสารเจริญก้าวหน้าจนไล่ตามทันการพัฒนาโดยทั่วไปในภายหลัง และนับตั้งแต่จุดนี้เป็นต้นไป การพัฒนาด้านการสื่อสารและการพัฒนาโดยทั่วไปควรช่วยสนับสนุนซึ่งกันและกันให้เจริญก้าวหน้าไปพร้อม ๆ กัน

แผนภาพที่ 3 : เส้นโค้งแสดงความเจริญเติบโตแบบทวีคูณของการพัฒนาประเทศ และการพัฒนาด้านการสื่อสาร โดยเริ่มต้นเร่งรัดพัฒนาการพัฒนาการสื่อสารก่อน

อัตราการเจริญเติบโตที่ทวีคูณ

————— การพัฒนาประเทศ
 - - - - - การพัฒนาด้านการสื่อสาร

แนวคิดเรื่องการเรียนรู้

การเรียนรู้เป็นกระบวนการหนึ่งที่สำคัญของชีวิต มนุษย์ทุกคนมีการเรียนรู้ตั้งแต่เกิดจนกระทั่งตาย การเรียนอาจเกิดขึ้นได้ทุกหนทุกแห่ง ทั้งในระบบโรงเรียนเรียนและนอกระบบโรงเรียน การเรียนนอกระบบโรงเรียนนั้น ส่วนใหญ่เป็นการเรียนรู้เพื่อนนำมาใช้ดำรงชีวิตประจำวันในสังคมซึ่งเป็นที่เรียนรู้จากการกระทำของตนเองและผู้อื่น ส่วนการเรียนในระบบโรงเรียนนั้นเป็นการศึกษาเนื้อหาตำราวิชาการ ซึ่งเป็นสิ่งที่แตกต่างกันอย่างสิ้นเชิงกับการเรียนรู้ในชีวิตประจำวันของบุคคล

การเรียนรู้เป็นพื้นฐานที่สำคัญของการพัฒนาความสามารถ พฤติกรรม และลักษณะนิสัยของบุคคลให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีคุณภาพภายใต้สถานการณ์และเงื่อนไขที่เหมาะสม

การเรียนรู้จะเกิดขึ้นเมื่อผู้เรียนผ่านขั้นตอนทั้ง 4 ขั้นตอนดังนี้

1. ขั้นสนใจปัญหา (Motivation) ผู้เรียนพบกับปัญหาและมีความตั้งใจที่จะแก้ไขปัญหา
นั้น
2. ขั้นศึกษาข้อมูล (Information) ปัญหาที่ต้องการแก้ไอนั้นจะเป็นตัวกระตุ้นให้ผู้เรียนศึกษาค้นคว้าหาข้อมูลและความรู้ต่างๆ เพื่อนำมาใช้แก้ปัญหา
3. ขั้นพยายาม (Application) ผู้เรียนพยายามใช้ข้อมูลที่หามาได้นั้นมาฝึกฝนเพื่อนำมาใช้
แก้ปัญหานั้น
4. ขั้นสำเร็จผล (Progress) ความสำเร็จผลของการพยายามที่จะแก้ปัญหานั้นจะเป็นสิ่ง
ยืนยันว่าผู้เรียนได้เกิดการเรียนรู้อย่างแท้จริง

เงื่อนไขการเรียนรู้

ประกอบด้วยองค์ประกอบหลัก 3 ประการดังนี้

1. ตัวผู้เรียน (Learner) ส่วนประกอบที่สำคัญของผู้เรียนซึ่งเป็นบุคคลในการเรียนรู้ ได้แก่ อวัยวะรับสัมผัสระบบประสาทส่วนกลาง และกล้ามเนื้อ สถานการณ์ในสภาพแวดล้อมต่างๆ จะกระตุ้นอวัยวะรับสัมผัส ซึ่งส่งผลไปสู่ระบบประสาทส่วนกลาง โดยเฉพาะส่วนสมองของผู้เรียนกิจกรรมในระบบประสาทนี้จะเกิดขึ้นเป็นลำดับและเป็นไปในรูปแบบที่เหมาะสม ซึ่งเป็นการจัดระเบียบภายในของบุคคล และสุดท้ายกิจกรรมในระบบประสาทจะถ่ายทอดออกมาเป็นการกระทำซึ่งสังเกตเห็นได้จากการแสดงออกด้วยการเคลื่อนไหวของกล้ามเนื้อซึ่งเป็นการตอบสนองในลักษณะต่างๆ

2. สิ่งเร้า (Stimulus) เป็นเหตุการณ์ต่างๆ ที่กระตุ้นหรือเร้าต่ออวัยวะรับสัมผัสของผู้เรียนอาจเรียกได้ว่าเป็นสถานการณ์ของสิ่งเร้า (Stimulus Situation)

3. การตอบสนอง (Response) การแสดงออกซึ่งเป็นผลจากสิ่งเร้าและกิจกรรมทางระบบประสาท เรียกว่า การตอบสนอง การตอบสนองเป็นการกระทำด้วยการเคลื่อนไหวของกล้ามเนื้อที่แสดงออกให้เห็นถึงผลจากการเรียนรู้

หลักแห่งการเรียนรู้

1. การเรียนรู้จะได้ผลดีที่สุดเมื่อผู้เรียนมีความพร้อมที่จะเรียน และมีจุดประสงค์ที่แน่นอนในการเรียนรู้สิ่งนั้น

2. หากผู้เรียนได้ใช้ความรู้และประสบการณ์มากเพียงใด ยิ่งจะทำให้ผู้เรียนสามารถเข้าใจสิ่งนั้นได้มากยิ่งขึ้น

3. หากสิ่งที่ได้เรียนรู้ไปนั้นสามารถนำไปใช้ประโยชน์กับตัวผู้เรียนได้ ก็จะทำให้เกิดความพึงพอใจกับสิ่งที่ได้รับผลนั้น ซึ่งจะทำได้สามารถจดจำสิ่งที่ได้เรียนรู้ได้ดี และมีความต้องการที่จะเรียนรู้มากขึ้น

4. การเรียนรู้สิ่งใหม่จะกระทำได้ง่ายขึ้น ถ้าหากการเรียนรู้นั้นสามารถจะสร้างความเชื่อมโยงกับสิ่งที่ได้เรียนรู้มาก่อนแล้ว และจะเป็นการที่ดีที่สุดถ้าหากได้เริ่มต้นจากขั้นที่ง่าย ซึ่งเชื่อมโยงกับสิ่งที่ผู้รับสามารถทำได้แล้วหรือกับสิ่งที่เข้าใจมาก่อนแล้ว ซึ่งจะนำไปสู่การเรียนรู้สิ่งใหม่ที่มีความยากมากขึ้นได้ดี

5. การเรียนรู้ต้องการทำตามลำดับทีละขั้น สิ่งใหม่ทุกสิ่งที่เรียนจำเป็นที่จะต้องเชื่อมต่อกับสิ่งที่เรียนรู้มาแล้วหลายๆ สิ่งมากที่สุด สิ่งเหล่านี้สามารถกระทำได้ดีด้วยการให้ผู้เรียนได้เรียนรู้อย่างเป็นลำดับที่เหมาะสม

6. การเรียนรู้งาน จะกระทำได้ดีด้วยการลงมือปฏิบัติ ก่อนที่กระบวนการเรียนรู้จะสมบูรณ์ได้นั้น ผู้เรียนต้องได้รับการฝึกหัดในสิ่งที่คาดหวังว่าจะเรียนเสียก่อน

7. การเรียนที่ประสบผลสำเร็จจะช่วยให้เกิดการเรียนรู้ที่ดี ความผิดพลาดจากการเรียนจะกระทำให้เกิดความเบื่อหน่าย จึงควรมีการประเมินความสำเร็จในทุกขั้นตอนของการเรียนนั้นด้วย

นอกจากหลักของการเรียนรู้ทั้ง 7 ประการนี้แล้ว จะขอเสนอกฎแห่งการเรียนรู้ของ Thorndike ที่น่าสนใจอีก 3 ประการดังนี้

1. กฎแห่งผล (Law of Effect) ซึ่งได้กล่าวถึงการเชื่อมโยงระหว่างสิ่งเร้าและการตอบสนองซึ่งจะนำความพึงพอใจมาให้ กฎนี้ได้สังเกตเห็นถึงผลแห่งความพึงพอใจที่เกิดขึ้นจากการเรียน ดังเช่น ความพึงพอใจของผู้เรียนในผลผลิตที่ตนสร้างขึ้น ซึ่งจะมีผลทำให้เกิดความใส่ใจและตั้งใจที่จะเรียนรู้สิ่งใหม่ต่อไป และสิ่งที่จะช่วยให้เกิดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนก็คือ การ

เสริมแรงทั้งทางบวก (ส่งเสริมให้การตอบสนองนี้ดำเนินต่อไป) และการเสริมแรงทางลบ (ระงับหรือลดการตอบสนองที่ไม่พึงประสงค์)

2. กฎแห่งการฝึกหัด (Law of Exercise) ความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งเร้าและการตอบสนองจะแน่นแฟ้นขึ้น เมื่อมีการฝึกหัดและกระทำซ้ำๆ บ่อยๆ จากผู้เรียน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการเรียนรู้ทักษะจำเป็นต้องมีการฝึกหัดมาก ยิ่งมีการฝึกหัดมากเท่าใด ทักษะที่ได้รับก็จะมีมากขึ้นเท่านั้น แต่อย่างไรก็ตาม การฝึกหัดจะต้องกระทำภายใต้เงื่อนไขที่เหมาะสม และต้องมีการควบคุมและเสริมแรงอย่างใกล้ชิด

3. กฎแห่งความพร้อม (Law of Readiness) ถ้าบุคคลจะเรียนรู้สิ่งใดจะต้องมีความพร้อมที่จะเรียน พร้อมที่จะแสดงพฤติกรรมบางอย่างที่จำเป็นสำหรับกระบวนการเรียนรู้นั้น กฎแห่งความพร้อมนี้จะสอดคล้องกับหลักการเรียนรู้ข้อที่ 1 ที่ได้กล่าวมาข้างต้นว่า ผู้เรียนจะเรียนรู้ได้ดีเมื่อมีความพร้อมที่จะเรียน

ชนิดของการเรียนรู้

ในการพิจารณาถึงชนิดต่างๆ ของการเรียนรู้ นั้น จำเป็นที่จะต้องอ้างอิงถึงเงื่อนไขแห่งองค์ประกอบของสถานการณ์การเรียนรู้ดังที่ได้กล่าวไปแล้ว ได้แก่ ผู้เรียน (Learner) สิ่งเร้า (Stimulus) ซึ่งจะแสดงด้วยอักษร S และการตอบสนอง (Response) ซึ่งจะแสดงด้วยอักษร R ทั้งสิ่งตัวนี้มีความสัมพันธ์ต่อกันที่มักแสดงด้วยเส้นขีดเชื่อมต่อกัน โดยจะเรียกอย่างง่ายว่า “ทฤษฎี S-R”

การเรียนรู้ที่เกิดขึ้นได้นั้น หากพิจารณาในเชิงระบบแล้ว จะสังเกตเห็นได้ว่าประกอบด้วยสิ่งที่ป้อนเข้า (Input) กระบวนการ (Process) และผลผลิตที่ได้ (Output) ซึ่งสิ่งที่ป้อนเข้าก็คือ สถานการณ์ของสิ่งเร้า (S) ที่รวมถึงการเปลี่ยนแปลงของสิ่งต่างๆ ซึ่งจะมาถึงตัวผู้เรียนโดยผ่านทางประสาทรับรู้ ส่วนในด้านผลผลิตที่ได้ ซึ่งเป็นการตอบสนอง (R) ที่เกิดขึ้นจากการกระตุ้นของสิ่งเร้านี้จะพิจารณาจากผลของการตอบสนองที่แสดงออกมาให้เห็น สำหรับกระบวนการภายในซึ่งเชื่อมต่ออยู่ในระหว่าง S และ R นั้น ไม่อาจสังเกตเห็นได้โดยตรง เพราะเป็นเรื่องของกระบวนการการทำงานของระบบประสาทภายในร่างกายของผู้เรียนที่จะรับรู้ต่อสิ่งเร้าและปฏิบัติการให้เกิดการตอบสนองออกมา

ด้วยเหตุนี้ การศึกษาเงื่อนไขของการเรียนรู้จึงเป็นการพิจารณาถึงลักษณะและสภาพต่างๆ ที่จะใช้ในการนำไปสร้างสถานการณ์ของสิ่งเร้า เพื่อที่จะก่อให้เกิดการตอบสนองในสิ่งที่ต้องการ โดยพิจารณาถึงผลของการเรียนรู้เป็นหลัก

ลักษณะของการเรียนรู้สามารถแบ่งออกได้เป็น 8 ชนิดดังนี้

การเรียนรู้ชนิดที่ 1 : การเรียนรู้ด้วยสัญญาณ (Signal Learning)

อาการตอบสนองสำหรับการเรียนรู้จะเป็นการตอบสนองที่เกิดขึ้นโดยสัญชาตญาณซึ่งสมองไม่สามารถควบคุมพฤติกรรมได้ และสิ่งเร้าที่จะก่อให้เกิดพฤติกรรมตอบสนองเช่นนี้จะ เป็นสิ่งเร้าคู่ กล่าวคือ เป็นสิ่งเร้าที่ก่อให้เกิดการตอบสนองขึ้นมาโดยอัตโนมัติ เช่น อาหารที่ทำให้สุนัขน้ำลายไหล และสิ่งเร้าที่เป็นสัญญาณซึ่งต้องการจะให้ตอบสนองจากการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นกับ สัญญาณนี้ เช่น เสียงกระดิ่งที่จะใช้เป็นสัญญาณให้สุนัขน้ำลายไหล เป็นต้น

การเรียนรู้ชนิดที่ 2 : การเรียนรู้สิ่งเร้า-การตอบสนอง (Stimulus-response Learning)

การเรียนรู้ชนิดนี้เป็นการเรียนรู้ในลักษณะของการเคลื่อนไหวกล้ามเนื้อให้มีความถูกต้องแม่นยำ ภายใต้เงื่อนไขของสิ่งเร้า ซึ่งเป็นการตอบสนองที่สามารถควบคุมหรือบังคับได้ ในการฝึกหัดของการเรียนรู้ชนิดนี้จะต้องอาศัยการฝึกหัดทีละเล็กละน้อย และต้องอาศัยการเสริมกำลังใจ และการปรับแต่งที่เหมาะสมในการเรียนรู้การเคลื่อนไหว ทักษะทางกล้ามเนื้อของผู้เรียนนั้น นับได้ว่าเป็นการเรียนรู้ที่มีความสำคัญอย่างมากในหมวดของการฝึกหัดทางอาชีพ

การเรียนรู้ชนิดที่ 3 : การเรียนรู้แบบลูกโซ่ (Chaining Learning)

การเรียนรู้ชนิดนี้ถูกใช้มากในการเรียนรู้ทักษะปฏิบัติทางวิชาชีพ ซึ่งเป็นการฝึกหัดการเคลื่อนไหวทักษะทางกล้ามเนื้อ ซึ่งสามารถแบ่งออกได้เป็น 2 ลักษณะคือ การเคลื่อนไหวช่วงสั้นๆ (Elementary หรือ Stimulus Response) และการเคลื่อนไหวที่ต่อเนื่องแบบลูกโซ่ (Chain of Motion) ยกตัวอย่างเช่น ในช่วงระหว่างเพียงการถือตะไบให้ถูกวิธีอย่างเดียว กับการใช้ตะไบให้ถูกต้องในการตะไบเพื่อให้ได้ความเที่ยงตรงตามพิคคของขนาด จะเห็นได้ว่า มีความแตกต่างกัน ข้อความแรกนั้นเป็นการฝึกทักษะเพียงช่วงสั้นๆ หรือที่เรียกว่า ทักษะทางกล้ามเนื้อเดี่ยว (Motor Element) ส่วนในข้อความหลังนั้น เป็นทักษะทางกล้ามเนื้อต่อเนื่อง (Motor Chain) ดังนั้น การรวมกันขององค์ประกอบ (ทักษะเดี่ยว) ต่างๆ นี้จะเรียกว่า ทักษะกล้ามเนื้อต่อเนื่อง (Motor Chain) ซึ่งเป็นองค์ประกอบเหล่านี้จะต่อเนื่องกันเป็นห่วงโซ่กันแบบลูกโซ่

การเรียนรู้ชนิดที่ 4 : การเชื่อมโยงภาษา (Verbal Association Learning)

เป็นลักษณะของการเรียนรู้แบบลูกโซ่อีกอย่างหนึ่ง ซึ่งเป็นลูกโซ่ทางภาษา (Verbal Chain) เป็นการเรียนรู้ที่เกี่ยวกับภาษาในการติดต่อสื่อสารทั้งภาษาของตนเองและภาษาต่างประเทศ การแปลข้อความภาษาไทยให้เป็นภาษาต่างประเทศนี้จะแตกต่างกันไปตามพื้นฐานและประสบการณ์เดิมของผู้เรียน

การเรียนรู้ชนิดที่ 5 : การเรียนรู้แบบจำแนกความแตกต่าง (Discrimination Learning)

เป็นการเรียนรู้อีกชนิดหนึ่งที่เป็นลักษณะของการจำแนกความแตกต่างระหว่างสิ่งของต่างๆ การที่จะทำให้ผู้เรียนเกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมที่ถาวรจากการเรียนรู้ สามารถทำได้ไม่ยากนัก เนื่องจากบุคคลจะเกิดการลืมสิ่งที่เรียนรู้ไป เนื่องจากได้รับรู้สิ่งใหม่เข้ามาทดแทน ยังมีสิ่งที่เรียนรู้มากขึ้น ก็จะยังมีความยากในการเรียนมากขึ้น เพราะถูกไขว้ของสิ่งใหม่จะสอดแทรกต่อความทรงจำในสิ่งเก่าที่เคยได้เรียนรู้ไปแล้ว การสอดแทรก (Interference) จึงเป็นสาเหตุพื้นฐานที่ทำให้เกิดการลืม ดังนั้น จึงควรรหาทางลดหรือป้องกันการสอดแทรกของสิ่งต่างๆ ที่จะมีผลต่อการเรียนรู้

การเรียนรู้ชนิดที่ 6 : การเรียนรู้แบบความคิดรวบยอด (Concept Learning)

การเรียนรู้ความคิดรวบยอด เป็นการเรียนรู้ความสามารถที่จะแยกแยะสถานการณ์ของสิ่งไว้ในรูปของคุณสมบัติที่ซับซ้อน เช่น สี สัน รูปร่าง ตำแหน่ง จำนวน คุณลักษณะทางกายภาพของสิ่งเหล่านี้จะเป็นสิ่งเร้าที่กระตุ้นให้ผู้เรียนได้จำแนกความแตกต่าง เปรียบเทียบ และเกิดเป็นความคิดรวบยอดขึ้น

การเรียนรู้ชนิดที่ 7 : การเรียนรู้กฎเกณฑ์ (Rule Learning)

เป็นลักษณะของการเรียนรู้ที่เกี่ยวกับการรวบรวมความคิดรวบยอดขึ้นเป็นกฎเกณฑ์ที่ก่อให้เกิดความหมายที่เป็นจริง การเรียนรู้กฎเกณฑ์นั้น ควรให้ผู้เรียนได้ร่วมคิดค้น และสร้างความสัมพันธ์ของความคิดรวบยอดที่เป็นองค์ประกอบของกฎนั้น การให้ผู้เรียนได้สร้างกฎเกณฑ์ด้วยตนเอง นอกจากเป็นการตรวจปรับความเข้าใจในความคิดรวบยอดของผู้เรียนแล้วยังทำให้ผู้เรียนได้เข้าใจกฎนั้นได้ดี และยังเป็นการศึกษาฝึกหัดการใช้ภาษาอีกด้วย

การเรียนรู้ชนิดที่ 8 : การเรียนรู้แบบแก้ปัญห (Problem Solving Learning)

เมื่อผู้เรียนได้เรียนรู้กฎต่างๆ มาแล้ว เขาจะสามารถฝึกใช้กฎเหล่านั้นในการแก้ปัญหาในแต่ละสถานการณ์และสามารถจดจำกฎเบื้องต้นที่ได้เรียนรู้ไปเพื่อสร้างเป็นกฎเกณฑ์ใหม่ๆ ในลำดับที่สูงขึ้น การเรียนรู้แบบแก้ปัญห จึงเป็นกระบวนการของการเรียนรู้ด้วยการใช้ความคิดรวบรวมประสบการณ์ต่างๆ ที่ได้เรียนรู้มาเพื่อใช้ในการคิดค้นหาคำตอบต่อปัญหาแปลกใหม่ได้

ในการเรียนรู้ตามแนวคิดข้างต้นนั้น จะสามารถช่วยให้มหาบัณฑิตทราบและตระหนักถึงลำดับขั้นตอนในการใช้ความคิดเพื่อใช้ในการศึกษา โดยอาศัยความรู้เบื้องต้นที่ได้สั่งสมมา บวกประสบการณ์ ก็จะทำให้การเรียนของมหาบัณฑิตมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น แต่อย่างไรก็ดี แนวโน้มการเรียนรู้ของแต่ละบุคคลจะมีความแตกต่างกันไปตามสภาพจิตใจหรือความรู้สึกนึกคิด ซึ่งจะเป็นตัวกำหนดทิศทางการปฏิบัติของบุคคลนั้นได้ แนวคิดที่จะสามารถทำให้เราเข้าใจ

บุคคลนั้นได้ดีมากยิ่งขึ้นคือ แนวคิดเรื่องทัศนคติ เพราะทัศนคติเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นอยู่ภายในจิตใจ
ของแต่ละบุคคล

แนวคิดเกี่ยวกับการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่ผู้เรียนสำคัญที่สุด

แนวคิดที่สำคัญเกี่ยวกับการเรียนรู้ที่ผู้เรียนสำคัญที่สุด ไม่ใช่เรื่องใหม่ ได้มีการใช้แนวคิดนี้สืบต่อกันมาอย่างกว้างขวางในสังคมไทย

การเรียนรู้ตามแนวพุทธธรรมเน้น “คน” เป็นศูนย์กลาง กระบวนการเรียนรู้จึงเป็นกระบวนการพัฒนา “คน” ทั้งในลักษณะที่เป็นปัจเจกชน(คือคนแต่ละคน) และการพัฒนา “กลุ่มคน” ให้อยู่ร่วมกันได้อย่างสันติ เมื่อ “คน” มีความสำคัญที่สุดของการเรียนรู้วิธีการฝึกฝนอบรมจึงเป็นการพัฒนาทุกองค์ประกอบของความเป็น “คน”

การเรียนรู้ตามวิถีชีวิตไทยแบบดั้งเดิม มีลักษณะเป็นการสั่งสอนรายบุคคล เมื่ออยู่ในครอบครัว พ่อแม่สอนลูกชายให้ขยันอ่านออกเสียงได้ สอนลูกหญิงให้ทำงานบ้านงานเรือน รู้จักรักษาพลสงวนตัว เมื่อเติบโตขึ้นผู้ชายได้บวชเรียนกับพระที่วัดได้ฝึกงานอาชีพ การทำมาหากิน ส่วนผู้หญิงฝึกคุณสมบัติของกุลสตรีและฝึกงานอาชีพ กระบวนการเรียนรู้ตามวิถีวัฒนธรรมไทยสรุปได้คือ

1. เป็นกระบวนการบ่มเพาะ ชีบซับลักษณะนิสัย
2. กระบวนการถ่ายทอดปลูกฝังวัฒนธรรมประเพณีอันดีงาม
3. กระบวนการเรียนวิชาความรู้
4. กระบวนการกิริยามารยาททั้งทางกาย วาจา ใจ ตามหลักคุณธรรม
5. กระบวนการฝึกปฏิบัติด้วยการทำให้ดูแล้วฝึกทำให้เป็น
6. กระบวนการส่งเสริม สัมมาทฐิ์ ให้ลูกหลานเป็นคนคิดดี คิดชอบ

สื่อประกอบการเรียนรู้้นอกจากเครื่องใช้ในครัวเรือน เครื่องมือทำมาหากินแล้วเด็กได้เรียนรู้จากธรรมชาติสิ่งแวดล้อม นิทานพื้นบ้าน ของเล่น การละเล่น บทกลอน สุภาษิต ปริศนาคำทาย

การเรียนรู้ของเด็กและเยาวชนไทย มีลักษณะสัมพันธ์และสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม บูรณาการระหว่างความรู้ ความสามารถปฏิบัติได้จริง และความมีคุณธรรม สมควรที่นักการศึกษาทั้งหลายจะได้สนใจค้นคว้า เพื่อนำมาประยุกต์ใช้ให้สอดคล้องกับกาลสมัย

การจัดกระบวนการเรียนรู้ที่ผู้เรียนสำคัญที่สุดควรคำนึงถึงประเด็นที่สำคัญ ดังต่อไปนี้

1. สมองของมนุษย์มีศักยภาพในการเรียนรู้สูงสุด

สมองของมนุษย์ประกอบด้วยเซลล์สมองประมาณหนึ่งแสนล้านเซลล์ เป็นโครงสร้างที่มหัศจรรย์โดยธรรมชาติสมองมีความพร้อมที่จะเรียนรู้ตั้งแต่แรกเกิด มีความต้องการที่จะเรียนรู้สามารถเรียนรู้ให้บรรลุอะไรก็ได้ มนุษย์ต้องการเรียนรู้เกี่ยวกับตนเอง ธรรมชาติ และทุกอย่างรอบตัว

มนุษย์สามารถเรียนรู้สิ่งต่างๆ ได้ต้องอาศัยสมองและระบบประสาทสัมผัส ซึ่งเป็นพื้นฐานของการรับรู้ซึ่งรับความรู้สึกจาก อวัยวะรับความรู้สึก คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ กระบวนการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ ผู้สอนจะต้องสนใจ และให้ผู้เรียนได้พัฒนาความสัมพันธ์ระหว่างสมอง(Head) จิตใจ(Heart) มือ(Hand) และสุขภาพองค์รวม(Health)

2. ความหลากหลายของสติปัญญา

คนแต่ละคนมีความสามารถหรือความเก่ง แตกต่างกัน และมีรูปแบบการพัฒนาเฉพาะของแต่ละคน สิ่งแวดล้อมที่แตกต่างกัน ส่งผลต่อการพัฒนาเสริมสร้างความสามารถให้แตกต่างกันอย่างเห็นได้ชัด

โฮเวิร์ด การ์ดเนอร์ ได้ศึกษาเกี่ยวกับความหลากหลายของสติปัญญา และได้จำแนกความสามารถของคนไว้ 10 ประเภท คือ ด้านภาษา ดนตรี ตรรกและคณิตศาสตร์ การเคลื่อนไหว ศิลปะ/มิติสัมพันธ์ ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล/การสื่อสาร/ความลึกซึ้งภายในจิตใจ ด้านความเข้าใจสิ่งแวดล้อม ด้านจิตวิญญาณ และด้านจินตนิม

การจัดกระบวนการเรียนรู้ ควรจัดกิจกรรมที่หลากหลาย เพื่อส่งเสริมศักยภาพความเก่ง/ความสามารถของผู้เรียนเป็นรายบุคคล เพื่อให้ผู้เรียนได้พัฒนาเต็มตามศักยภาพของแต่ละบุคคลซึ่งสามารถเก่งได้หลายด้าน

3. การเรียนรู้เกิดจากประสบการณ์ตรง

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ ได้ดำเนินการรวบรวมแนวคิดทางทฤษฎีการเรียนรู้ และเสนอแนวทางการจัดกระบวนการเรียนรู้ดังนี้

3.1 จัดกิจกรรมการเรียนรู้การสอนให้สอดคล้องกับความแตกต่างระหว่างบุคคลให้ผู้เรียนได้พัฒนาเต็มตามความสามารถทั้งด้านความรู้ จิตใจ อารมณ์และทักษะต่างๆ

3.2 ลดการถ่ายทอดเนื้อหาวิชาลง ผู้เรียนกับผู้สอนมีบทบาทร่วมกันใช้กระบวนการทางวิทยาศาสตร์ในการแสวงหาความรู้ ให้ผู้เรียนได้เรียนจากสถานการณ์จริงที่เป็นประโยชน์และสัมพันธ์กับชีวิตจริง เรียนรู้ความจริงในตัวเองและความจริงในสิ่งแวดล้อมจากแหล่งเรียนรู้ที่หลากหลาย

3.3 กระตุ้นให้ผู้เรียนได้เรียนรู้อย่างมีประสิทธิภาพโดยการทดลองปฏิบัติด้วยตนเองครุทำหน้าที่เตรียมการจัดการ จัดสิ่งเร้า ให้คำปรึกษา วางแนวกิจกรรมและประเมินผล

ความหมายของกระบวนการเรียนรู้ที่ผู้เรียนสำคัญที่สุด

กระบวนการเรียนรู้ที่ผู้เรียนสำคัญที่สุด หมายถึง การกำหนดจุดหมาย สาระ กิจกรรม แหล่งเรียนรู้ สื่อการเรียน และการวัดประเมินผล ที่มุ่งพัฒนา “คน” และ “ชีวิต” ให้เกิดประสบการณ์การเรียนรู้เต็มความสามารถ สอดคล้องกับความถนัด ความสนใจ และความต้องการของผู้เรียน

กิจกรรมการเรียน คำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล ช่วยส่งเสริมให้ผู้เรียนได้สัมผัส และสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทั้งที่เป็นเพื่อนมนุษย์ ธรรมชาติ และเทคโนโลยี ผู้เรียนได้ค้นคว้า ทดลองฝึกปฏิบัติและเปลี่ยนเรียนรู้จนค้นพบสาระสำคัญของบทเรียน ได้ฝึกวิधिकิวิเคราะห์ สร้างสรรค์จินตนาการและสามารถแสดงออกได้ชัดเจนมีเหตุผล

ครูมีบทบาทปลูกเร้าและเสริมแรงศิษย์ในทุกกิจกรรมให้ค้นพบคำตอบและแก้ปัญหาด้วยตนเอง รวมทั้งการร่วมทำงานเป็นกลุ่ม จัดกิจกรรมปลูกฝังคุณธรรม ความมีวินัย รับผิดชอบในการทำงานผู้เรียนมีโอกาสฝึกการประเมินและปรับปรุงตนเอง ยอมรับผู้อื่น สร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองและเป็นพลโลก

การเรียนรู้เกิดขึ้นได้ทุกที่ ทุกเวลา เกิดขึ้นได้ในหลายระดับ ทั้งในตัวผู้เรียน ในห้องเรียน และนอกเหนือไปจากห้องเรียนที่ทุกฝ่ายมีส่วนร่วม

ระดับผู้เรียน เป็นกระบวนการเรียนรู้ที่ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการกำหนดจุดมุ่งหมาย กิจกรรมและวิธีการเรียนรู้ ได้คิดเอง ปฏิบัติเอง ได้เรียนรู้ด้วยตนเอง รวมทั้งร่วมประเมินผลการพัฒนาการเรียนรู้ตามศักยภาพ ความต้องการ ความสนใจ ความถนัดของแต่ละคน

ระดับห้องเรียน เป็นกระบวนการเรียนรู้ที่

ผู้เรียน

- ได้คิดเอง ทำเอง ปฏิบัติเอง และสร้างความรู้ด้วยตนเองในเรื่องที่สอดคล้องกับการดำรงชีวิต จากแหล่งความรู้ที่หลากหลาย

- มีส่วนร่วมในการกำหนดจุดมุ่งหมาย กิจกรรม และวิธีการเรียนรู้ สามารถเรียนรู้ร่วมกับผู้อื่นอย่างมีความสุข

- มีส่วนร่วมในการประเมินผลการพัฒนาการเรียนรู้

ครู

- เป็นผู้วางแผนขั้นต้น ทั้งเนื้อหาและวิธีการแก่ผู้เรียน จัดบรรยากาศให้เอื้อต่อการเรียนรู้ และช่วยชี้แนะแนวทางการแสวงหาความรู้ที่ถูกต้องให้แก่ผู้เรียนเป็นรายบุคคล

การจัดกระบวนการเรียนรู้ระดับห้องเรียนนี้ผู้ที่มีส่วนร่วมในการจัดกระบวนการเรียนรู้นอกจากครูและผู้เรียนแล้ว ผู้ที่มีบทบาทสนับสนุนอย่างสำคัญ คือ ผู้บริหารโรงเรียน บุคลากรสนับสนุนการสอน ตลอดจนการจัดสื่อการเรียนการสอน การสร้างบรรยากาศและสภาพแวดล้อมรอบๆ ตัวผู้เรียน

ระดับนอกเหนือห้องเรียน เป็นกระบวนการเรียนรู้ที่เปิดโอกาสให้ผู้ปกครองและชุมชนมีส่วนร่วมในการวางแผนการเรียนการสอน โดยคำนึงถึงศักยภาพและความต้องการของผู้เรียน ให้ผู้เรียนมีโอกาสได้เรียนรู้จากแหล่งเรียนรู้ที่หลากหลาย ที่สอดคล้องกับการดำรงชีวิตในครอบครัว ชุมชน และท้องถิ่นรวมทั้งเปิดโอกาสให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในกระบวนการเรียนการสอนทุกขั้นตอน

ระดับนอกเหนือห้องเรียนนี้ นอกจากผู้มีส่วนร่วมใน 2 ระดับที่กล่าวแล้ว ยังรวมถึงฝ่ายนโยบาย ผู้บริหาร พ่อแม่ผู้ปกครอง ชุมชน และฝ่ายสนับสนุนอื่นๆ

กล่าวโดยสรุป การจัดการกระบวนการเรียนรู้ที่ผู้เรียนสำคัญที่สุด เป็นกระบวนการเรียนรู้ที่

- มุ่งประโยชน์สูงสุดแก่ผู้เรียน
- ผู้เรียนได้พัฒนาเต็มตามศักยภาพ
- ผู้เรียนมีทักษะในการแสวงหาความรู้จากแหล่งเรียนรู้ที่หลากหลาย
- ผู้เรียนสามารถนำเสนอวิธีการเรียนรู้ไปใช้ในชีวิตจริงได้
- ทุกฝ่ายมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนเพื่อพัฒนาผู้เรียน

ปัจจัยสำคัญในการสนับสนุนกระบวนการเรียนรู้

1. กระบวนการเรียนรู้จะเกิดได้ดี ถ้าผู้เรียนมีโอกาสคิด ทำ สร้างสรรค์ โดยที่ครูช่วยจัดบรรยากาศการเรียนรู้ จัดสื่อ และสรุปสาระการเรียนรู้ร่วมกัน
2. คำนี้ถึงความแตกต่างระหว่างบุคคลในด้านความสามารถทางสติปัญญา อารมณ์ สังคม ความพร้อมของร่างกาย และจิตใจ และสร้างโอกาสให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ด้วยวิธีการที่หลากหลายต่อเนื่อง
3. สาระการเรียนรู้มีความสมดุลเหมาะสมกับวัย ความถนัด ความสนใจของผู้เรียนและความคาดหวังของสังคม ทั้งนี้ผลการเรียนรู้จากสาระและกระบวนการ จะต้องทำให้ผู้เรียนมีความรู้ ความคิด ความสามารถ ความดี แชะความสุขในการเรียน
4. แหล่งเรียนรู้มีหลากหลายและเพียงพอที่จะให้ผู้เรียนได้ใช้เป็นแหล่งค้นคว้าหาความรู้ตามความถนัด ความสนใจ
5. ปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้เรียนกับครู และระหว่างผู้เรียนกับผู้เรียน มีลักษณะเป็นกัลยาณมิตรที่ช่วยเหลือเกื้อกูล ห่วงใย มีกิจกรรมร่วมกันในกระบวนการเรียนรู้ คือ แลกเปลี่ยนความรู้ ถักทอความคิด พิชิตปัญหา ร่วมกัน
6. ศิษย์มีความศรัทธาต่อครูผู้สอน สาระที่เรียนรวมทั้งกระบวนการที่จะก่อให้เกิดการเรียนรู้ ผู้เรียนใฝ่รู้ มีใจรักที่จะเรียนรู้ ทั้งนี้ครูต้องมีความเชื่อว่าศิษย์ทุกคนสามารถเรียนรู้ได้ และมีวิธีการเรียนรู้ที่แตกต่างกัน
7. สาระและกระบวนการเรียนรู้เชื่อมโยงกับเหตุการณ์และสิ่งแวดล้อมรอบตัวของผู้เรียน จนผู้เรียนสามารถนำผลจากการเรียนรู้ไปใช้ได้ในชีวิตจริง
8. กระบวนการเรียนรู้ มีการเชื่อมโยงกับเครือข่ายอื่นๆ เช่น ชุมชน ครอบครัว องค์กรต่างๆ เพื่อสร้างความสัมพันธ์และร่วมมือกันให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ และได้รับประโยชน์จากการเรียนรู้สูงสุด

เพื่อให้สถานศึกษาและครูผู้สอนได้ดำเนินการจัดกระบวนการเรียนรู้ได้สอดคล้องกับ มาตรา 24 ในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ เอกสารนี้จึงเสนอตัวอย่างการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่ผู้เรียนสำคัญที่สุดพอสังเขป ทั้งนี้ได้หมายความว่า การจัดกระบวนการเรียนรู้ จะต้องทำตามลำดับที่จะกล่าวต่อไปนี้เสมอไป ผู้สอนควรนำไปพิจารณาเพื่อนเป็นทางเลือกหนึ่ง ต่อจากนั้น เชื่อว่าจะสามารถพัฒนาให้ดีขึ้นเรื่อยๆ ด้วยตนเองได้อย่างแน่นอน

ตัวอย่างการจัดกระบวนการเรียนรู้

1. การสำรวจความต้องการ
 - สำรวจความต้องการ/ความสนใจของผู้เรียน
 - สำรวจพื้นฐานความรู้เดิม
2. การเตรียมการ
 - ครูเตรียมเกี่ยวกับสาระเรียนรู้ และองค์ประกอบอื่นๆที่เอื้อต่อการเรียนรู้
 - วางแผนการเรียนการสอน
3. การดำเนินกิจกรรมการเรียนรู้ เช่น
 - ขึ้นเข้าสู่บทเรียน
 - ขึ้นการจัดกิจกรรมการเรียนรู้
 - ขึ้นวิเคราะห์ อภิปรายผล/องค์ความรู้ที่สรุปได้จากกิจกรรมการเรียนรู้
 - วิเคราะห์ อภิปรายกระบวนการเรียนรู้
4. การประเมินผล
5. การสรุปและนำไปประยุกต์ใช้

1. การสำรวจความต้องการ ขึ้นแรกควรศึกษาธรรมชาติและกำหนดความต้องการของผู้เรียนโดยการซักถาม สังเกต สัมภาษณ์ พูดคุย หรือทำแบบทดสอบก่อนเรียน เพื่อสร้าง/กระตุ้นความสนใจ สำรวจความสนใจและพื้นฐานความรู้เดิมของผู้เรียนรายบุคคล รวมทั้งศึกษาพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติในมาตรา 22 เป็นแนวสำหรับดำเนินการ

2. การเตรียมการ ครูต้องเตรียมการศึกษาสาระเนื้อหาวิชาในหลักสูตรและจุดประสงค์ของการเรียนรู้ให้เข้าใจอย่างถ่องแท้ว่าหลักสูตรต้องการอะไร แก้ไขไหน มีจุดประสงค์ของการเรียนรู้อย่างไร และทำไมจึงต้องการอย่างนั้น เพื่อการวางแผนจัดกระบวนการเรียนรู้ให้มีความต่อเนื่อง เชื่อมโยงกัน และหากเป็นไปได้ควรเชื่อมโยงและบูรณาการเรียนรู้แต่ละวิชาที่สัมพันธ์กันเข้าด้วยกัน เพื่อการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ได้สอดคล้องกับชีวิตจริง และให้ผู้เรียนได้เรียนรู้จากประสบการณ์จริงให้มากที่สุด ทั้งนี้ครูต้องเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้มีส่วนร่วมกำหนดกิจกรรมการ

เรียนรู้ตามความสนใจและความถนัดอย่างเหมาะสมเพื่อให้ผู้เรียนได้ศึกษาหาความรู้ด้วยตนเองตามความถนัดและความสนใจรายบุคคล เนื่องจากครูไม่ใช่ผู้บอกผู้สอนอย่างเดียว ครูจึงต้องเตรียมแหล่งข้อมูลที่เป็นสื่อการเรียนรู้ ใบความรู้ ใบงาน และวัสดุอุปกรณ์ต่างๆ หรือศูนย์การเรียนรู้ด้วยตนเอง ที่มีข้อมูลความรู้ ที่ผู้เรียนสามารถเลือกศึกษา ค้นคว้าตามความต้องการ การสำรวจแหล่งเรียนรู้ต่างๆ เช่น ห้องสมุดประชาชน พิพิธภัณฑ์ หอศิลป์ สวนสัตว์ สวนสาธารณะ สวนพฤกษศาสตร์ อุทยานวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ศูนย์กีฬาและนันทนาการ เป็นต้น

3. การดำเนินกิจกรรมการเรียนรู้ เช่น

- ชี้นำเข้าสู่บทเรียน
- ขั้นตอนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้
- ขั้นวิเคราะห์อภิปรายผลงาน องค์ความรู้ ที่สรุปได้จากกิจกรรมการเรียนรู้ซึ่งมี

รายละเอียดดังนี้

3.1 นำเข้าสู่บทเรียน ขั้นนี้ครูควรใช้ประเด็นคำถามสถานการณ์หรือกิจกรรมที่กระตุ้นหรือท้าทายให้ผู้เรียนเกิดความสงสัยใคร่รู้ ครูควรเป็นกัลยาณมิตรของผู้เรียน และทำให้ผู้เรียนรู้สึกได้ว่า ครู คือ เพื่อนที่ช่วยเหลือเขาได้ในทุกเรื่อง ครูต้องรู้จักผู้เรียนรายบุคคลเป็นอย่างดี เพื่อใช้ความถนัด ความสนใจลีลาการเรียนรู้ของผู้เรียนเป็นจุดกระตุ้นศักยภาพของแต่ละบุคคลและดึงดูดให้ผู้เรียนเข้ามามีส่วนร่วมอย่างกระตือรือร้นและเต็มใจ

3.2 ขั้นจัดกิจกรรมการเรียนรู้ ครูเป็นบุคคลที่สำคัญในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้โดยส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาตามธรรมชาติและเต็มศักยภาพ มุ่งกิจกรรมและสร้างบรรยากาศที่สอดคล้องกับการดำรงชีวิต โดยใช้สื่อที่หลากหลายในลักษณะขององค์รวมที่เหมาะสมกับความสามารถในการเรียนรู้และความสนใจของผู้เรียน กำเนียงถึงการมีส่วนร่วม โดยให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมเสนอกิจกรรมและลงมือปฏิบัติจริงทุกขั้นตอน สรุปความรู้ด้วยตนเอง รวมทั้งให้ผู้เรียนมีปฏิสัมพันธ์ทั้งสมาชิกภายในกลุ่มและสมาชิกระหว่างกลุ่มเพื่อให้ผู้เรียนได้เรียนรู้วิธีการแสวงหาความรู้

การเรียนการสอนไม่จำเป็นต้องจำกัดตัวอยู่ในพื้นที่ห้องสี่เหลี่ยมในอาคารเป็นที่เรียนเสมอไป เพราะจะเป็นการทำให้ผู้เรียนรู้สึกเครียดกับบรรยากาศ พยายามเปิดโอกาสให้ผู้เรียนสัมผัสกับสิ่งแวดล้อมนอกห้องเรียน ประเภท พุ่มนา ฟ้ากว้าง กลางป่า ก้อนกรวด ดิน หิน ทรายดอกไม้ สายลม และวัชพรรณธรรมชาติให้มาก เด็กๆจะได้เคลื่อนไหวอย่างสนุกสนาน และเรียนรู้ไปพร้อมกัน

3.3 ขั้นวิเคราะห์ อภิปรายผลงาน/องค์ความรู้ ที่สรุปได้จากกิจกรรมการเรียนรู้ ครูและผู้เรียนร่วมกันอภิปรายผลที่เกิดจากกิจกรรมการเรียนรู้และเปลี่ยนประสบการณ์โดยเน้นผู้เรียน

เกิดการค้นพบองค์ความรู้ด้วยตัวเอง ครูเป็นผู้สังเกต เพื่อให้ข้อมูลย้อนกลับให้องค์ความรู้ที่ได้รับชัดเจนเป็นการเสริมแรงและกระตุ้นให้ผู้เรียนสนใจการค้นคว้าหาความรู้ต่อไป

4. การประเมินผล

การประเมินผลสำเร็จของการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่ผู้เรียนสำคัญที่สุดนั้น เป็นการประเมินซึ่งมุ่งเน้นผลที่เกิดขึ้นกับผู้เรียนเป็นสำคัญ โดยครูจะต้องศึกษามาตรา 26 ของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ ในสาระและจุดเน้น การประเมินเกี่ยวกับพัฒนาการเรียนรู้ของผู้เรียน ความประพฤติ การสังเกตพฤติกรรมการเรียน การร่วมกิจกรรมการเรียนรู้ และการทดสอบเพื่อพัฒนาและค้นหาศักยภาพ จุดเด่นจุดด้อยของผู้เรียน และตรวจสอบว่ากระบวนการเรียนรู้ ได้พัฒนาผู้เรียน ตามจุดประสงค์การเรียนรู้ที่กำหนดไว้หรือไม่ อีกทั้งผลการเรียนรู้ของผู้เรียนเป็นตัวบ่งชี้ประสิทธิภาพการสอนครูด้วย ดังนั้น การวัดและประเมินผลการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญต้องวัดและประเมินให้ครอบคลุมทุกด้านทั้งในส่วนของกระบวนการและผลงาน ทั้งด้านความรู้ ด้านความรู้สึก และทักษะการแสดงออกทุกด้าน และประเมินตามสภาพจริง ซึ่งในการประเมินผล สามารถประเมินระหว่างการเรียนรู้การสอน และประเมินสรุปรวม โดยมีขั้นตอนการประเมิน ดังนี้

4.1 กำหนดวัตถุประสงค์และเป้าหมายในการประเมิน

4.2 พิจารณาขอบเขตเกณฑ์ วิธีการและสิ่งที่จะประเมิน

4.3 พิจารณากำหนดองค์ประกอบ และผู้ประเมินว่ามีใครบ้างที่จะเป็นผู้ประเมิน นักเรียนประเมินตนเอง เพื่อนนักเรียน ครูประจำชั้น ผู้ปกครอง ชุมชน หรือผู้เกี่ยวข้อง เป็นต้น

4.4 เลือกใช้เทคนิคและเครื่องมือในการประเมินหลากหลายเหมาะสมกับวัตถุประสงค์และเกณฑ์ในการประเมิน เช่น การทดสอบ การสัมภาษณ์ การบันทึกพฤติกรรม แบบสำรวจความคิดเห็น บันทึกจากผู้เกี่ยวข้อง เพิ่มสะสมผลงาน ฯลฯ

4.5 กำหนดเวลาและสถานที่ที่จะประเมิน เช่นระหว่างนักเรียนทำกิจกรรมระหว่างการทำงานกลุ่ม/โครงการ วันใดวันหนึ่งของสัปดาห์ เหตุการณ์/งานพิเศษ ฯลฯ

4.6 วิเคราะห์ผลและจัดการข้อมูลการประเมิน

- รายการกระบวนการ
- เพิ่มสะสมผลงาน
- บันทึกข้อมูล

4.7 สรุปผลการประเมินเพื่อพัฒนาและปรับปรุงข้อบกพร่องการเรียนรู้และพัฒนาผู้เรียนทั้งปรับปรุง กิจกรรมการเรียนการสอน ในกรณีที่เป็นประเมินสรุปรวมเพื่อพิจารณาดัดสนการเรียนชั้น โดยเปรียบเทียบกับเกณฑ์ที่กำหนดให้นำผลการประเมินระหว่างเรียนมาประกอบการพิจารณาด้วย

5. การสรุปและนำไปใช้

เป็นขั้นตอนการตกผลึกของกระบวนการเรียนรู้รายบุคคล กล่าวคือ ผู้เรียนแต่ละคน จะเกิดการมองสิ่งต่างๆ อย่างเป็นองค์รวม มองอย่างเชื่อมโยง หยั่งรู้ เกิดการค้นคว้าพบตัวเองว่า มีความสามารถ มีจุดเด่นจุดด้อยทางด้านใด ซึ่งสิ่งต่างๆ เหล่านั้นจะเกิดขึ้นกับผู้เรียน หลังจากที เข้าได้ผ่านกิจกรรมการเรียนรู้และการแสดงออกตามกระบวนการดังกล่าวข้างต้น ซึ่งพิจารณาได้ จากการทำข้อสรุปจากบทเรียน โดยมีครูเป็นผู้ชี้แนะเพิ่มเติม การและเปลี่ยนวิธีการเรียนรู้การ สะท้อนความคิด การแสดงผลงาน การจัดนิทรรศการการแสดงออกในลักษณะละคร การนำข้อ ค้นพบ การปรับปรุงตนเองของผู้เรียน เช่น การปรับปรุงบุคลิกภาพ การเข้ากับคนอื่นได้ การ เข้าใจผู้อื่น การเห็นอกเห็นใจผู้อื่นในสถานการณ์ต่างๆ การเคารพสิทธิผู้อื่นตลอดจนการ สร้างสรรค์ใหม่ๆ ที่จะเกิดประโยชน์ต่อสังคม ชุมชน และการดำรงชีวิตประจำวัน

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยในประเทศ

บุญส่ง แก้วรากมุก (2536) ทำการวิจัยเรื่อง ความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมการอ่านหนังสือพิมพ์รายวันกับการนำเอาเนื้อหาสาระของหนังสือพิมพ์มาใช้เพื่อพัฒนาการเรียนการสอนของครูในโรงเรียนระดับประถมศึกษา

ผลการวิจัยพบว่า

1. พฤติกรรมการอ่านหนังสือพิมพ์รายวัน ได้แก่ ความบ่อยครั้งในการอ่าน ระยะเวลาในการอ่าน ไม่มีความสัมพันธ์กับระดับการนำเอาเนื้อหาสาระของหนังสือพิมพ์มาใช้เพื่อพัฒนาการเรียนการสอน ยกเว้นปริมาณของหนังสือพิมพ์ที่อ่านแต่ครั้งมีความสัมพันธ์กับระดับการนำเอาเนื้อหาสาระของหนังสือพิมพ์มาใช้เพื่อพัฒนาการเรียนการสอน
2. ระดับความสนใจเนื้อหาประเภทต่างๆ ในหนังสือพิมพ์รายวัน มีความสัมพันธ์กับระดับการนำเอาเนื้อหาสาระของหนังสือพิมพ์มาใช้เพื่อพัฒนาการเรียนการสอน
3. อายุ ประสบการณ์ในการสอนระดับการศึกษา ไม่มีความสัมพันธ์กับระดับการนำเอาเนื้อหาสาระของหนังสือพิมพ์มาใช้เพื่อพัฒนาการเรียนการสอน

วรพรรณ พงศ์สวัสดิ์ (2540) ทำการวิจัยเรื่อง ความรู้ ทักษะ และพฤติกรรมการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศทั่วไปกับการเปิดรับสื่อวารสารสนเทศของเด็กและเยาวชนในเขตกรุงเทพมหานคร การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่าง ความรู้ ทักษะ ทักษะ พฤติกรรมการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ และการเปิดรับสื่อวารสารสนเทศ โดยศึกษาจากเด็กและเยาวชนที่มีลักษณะประชากร และพื้นฐานด้านครอบครัวที่แตกต่างกัน วิจัยใช้แบบสอบถามกับเด็กและเยาวชนในเขตกรุงเทพมหานคร จำนวน 210 คน

ผลการวิจัยพบว่า

1. ความรู้ ทักษะ และพฤติกรรมการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ ไม่มีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน ณ ระดับนัยสำคัญทางสถิติที่ .05
2. พฤติกรรมการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศกับการเปิดรับข่าวสารจากสื่อวารสารสนเทศ มีความสัมพันธ์ในทางบวกหรือในเชิงสอดคล้องกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01
3. ความรู้ ทักษะ และพฤติกรรมการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ และการเปิดรับสื่อวารสารสนเทศ แตกต่างไปตามลักษณะทางประชากรของเด็กและเยาวชน ในด้านอายุ สถานที่ศึกษา ระดับการศึกษา ระดับการศึกษาของบิดา ระดับการศึกษาของมารดา บุคคลที่อาศัยด้วย และลักษณะที่อยู่อาศัย อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ แต่ไม่แตกต่างกันในลักษณะทางประชากรอื่นๆ

ที่นำมาศึกษา เช่น เพศ ค่าใช้จ่ายที่ผู้ปกครองให้ในแต่ละเดือน รายได้รวมของครอบครัว โคนเฉลี่ย ต่อเดือน ฯลฯ

วิไลลักษณ์ จูติพลธำรง (2540) ทำการวิจัยเรื่อง การเปิดรับข่าวสารเกี่ยวกับปัญหาเด็กด้อยโอกาส ความตระหนัก ความเชื่อถือ และการตัดสินใจของประชาชนในการให้การสนับสนุนองค์การเอกชนที่พัฒนาเด็กและเยาวชน

ผลการวิจัยพบว่า

1. ประชาชนส่วนใหญ่ในกรุงเทพมหานครมีพฤติกรรมการเปิดรับข่าวสารเกี่ยวกับเด็กด้อยโอกาส จากสื่อมวลชน และสื่อเฉพาะกิจ ในระดับปานกลาง และมีการเปิดรับจากสื่อบุคคลในระดับน้อย นอกจากนั้นยังพบว่าประชาชนมีความตระหนักและการตัดสินใจให้การสนับสนุนองค์การเอกชนที่พัฒนาเด็กและเยาวชนในระดับสูงส่วนความเชื่อถืออยู่ในระดับปานกลาง

2. พฤติกรรมการเปิดรับข่าวสารเกี่ยวกับเด็กด้อยโอกาสจากสื่อมวลชน สื่อเฉพาะกิจ และสื่อบุคคลมีความแตกต่างกันตามระดับการศึกษาและอาชีพ

3. พฤติกรรมการเปิดรับข่าวสารเกี่ยวกับเด็กด้อยโอกาสทางสื่อมวลชน สื่อเฉพาะกิจ และสื่อบุคคลไม่มีความสัมพันธ์กับความตระหนักต่อปัญหาเด็กด้อยโอกาส และต่อองค์การเอกชนที่พัฒนาเด็กและเยาวชน

4. พฤติกรรมการเปิดรับข่าวสารเกี่ยวกับเด็กด้อยโอกาสทางสื่อมวลชน สื่อเฉพาะกิจ และสื่อบุคคลไม่มีความสัมพันธ์กับความเชื่อถือต่อเนื้อหาที่เสนอปัญหาเด็กด้อยโอกาส และต่อองค์การเอกชนที่พัฒนาเด็กและเยาวชน

5. พฤติกรรมการเปิดรับข่าวสารเกี่ยวกับเด็กด้อยโอกาสทางสื่อมวลชน สื่อเฉพาะกิจ และสื่อบุคคลมีความสัมพันธ์กับการตัดสินใจให้การสนับสนุนองค์การเอกชนที่พัฒนาเด็กและเยาวชน ทั้งทางตรงและทางอ้อม

6. ความตระหนักต่อปัญหาเด็กด้อยโอกาส และต่อองค์การเอกชนที่พัฒนาเด็กและเยาวชน มีความสัมพันธ์กับการตัดสินใจให้การสนับสนุนองค์การเอกชนที่พัฒนาเด็กและเยาวชนทั้งทางตรงและทางอ้อม

7. ความเชื่อถือต่อเนื้อหาที่เสนอปัญหาเด็กด้อยโอกาสและต่อองค์การเอกชนที่พัฒนาเด็กและเยาวชนมีความสัมพันธ์กับการตัดสินใจให้การสนับสนุนองค์การเอกชนที่พัฒนาเด็กและเยาวชนทั้งทางตรงและทางอ้อม

8. ความตระหนักต่อปัญหาเด็กด้อยโอกาส และต่อองค์การเอกชนที่พัฒนาเด็กและเยาวชน มีความสัมพันธ์กับความเชื่อถือต่อเนื้อหาที่เสนอปัญหาเด็กด้อยโอกาสและต่อองค์การเอกชนที่พัฒนาเด็กและเยาวชน

จิตตราพร เรื่องจรัส (2541) ทำการวิจัยเรื่อง การนำเสนอเนื้อหาส่งเสริมความรู้ความคิดสร้างสรรค์และปลูกฝังค่านิยมทางสังคมในนิตยสารสำหรับเด็กและเยาวชน

ผลการวิจัยพบว่า

1. นิตยสารสำหรับเด็ก และนิตยสารสำหรับเยาวชนทั้ง 6 ชื่อฉบับ นำเสนอเนื้อหาในรูปแบบของบทความมากที่สุด โดยนิตยสารสำหรับเด็กนำเสนอเนื้อหาในรูปแบบข่าวน้อยที่สุด ส่วนนิตยสารสำหรับเยาวชนนำเสนอเนื้อหาในรูปแบบของเกมน้อยที่สุด

2. นิตยสารสำหรับเด็ก และนิตยสารสำหรับเยาวชน 5 ชื่อฉบับ ได้แก่ เสียงเด็ก ไคโนสาร โกจิเนียส อัพเดท และมติชนวิทยาศาสตร์ นำเสนอประเภทเนื้อหาด้านส่งเสริมความรู้ความคิดสร้างสรรค์มากกว่าเนื้อหา ด้านปลูกฝังค่านิยมทางสังคม ยกเว้นนิตยสารสารคดีที่นำเสนอประเภทเนื้อหาด้านปลูกฝังค่านิยมมากกว่าด้านส่งเสริมความรู้ความคิดสร้างสรรค์ โดยทั้ง 6 ชื่อฉบับ เน้นการนำเสนอเนื้อหาส่งเสริมความรู้ความคิดสร้างสรรค์ด้านวิทยาศาสตร์/คณิตศาสตร์และด้านภาษามากที่สุด และนำเสนอเนื้อหาด้านดนตรีน้อยที่สุดสำหรับการปลูกฝังค่านิยม นิตยสารสำหรับเด็กและเยาวชนส่วนใหญ่จะนำเสนอเนื้อหาด้านการมีระเบียบวินัยมากที่สุด และนำเสนอเนื้อหาด้านการประหยัดน้อยที่สุด

3. ผู้บริหารของนิตยสารสำหรับเด็กและเยาวชนส่วนใหญ่มีนโยบายชัดเจนในการส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์มากกว่าการปลูกฝังค่านิยม ยกเว้นนิตยสารสารคดีเพียงฉบับเดียวที่มีนโยบายปลูกฝังค่านิยมมากกว่าส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์

4. นิตยสารสำหรับเด็กและเยาวชนทั้ง 6 ชื่อฉบับ มีนโยบายในการดำเนินธุรกิจเพื่อต้องการผลิตสื่อที่มีคุณภาพให้แก่เด็กและเยาวชนอย่างแท้จริง โดยไม่ได้หวังผลกำไรทางธุรกิจ แต่ดำเนินธุรกิจเพียงแค่เลี้ยงตัวให้อยู่ได้ จากสถานะเศรษฐกิจตกต่ำในปัจจุบันทำให้นิตยสารทั้ง 6 ชื่อฉบับได้รับผลกระทบอย่างรุนแรงส่งผลให้นิตยสารไคโนสารต้องหยุดดำเนินกิจการอย่างถาวร ส่วนเสียงเด็กโกจิเนียส และมติชนวิทยาศาสตร์ต้องหยุดดำเนินกิจการชั่วคราว ยังคงเหลือนิตยสารสารคดี และอัพเดทที่ยังดำเนินกิจการอยู่ในปัจจุบัน

ชยุตรา ศิริไกลวัฒนาวงศ์ (2541) ทำการวิจัยเรื่อง การเปิดรับ การคาดหวังประโยชน์และความพึงพอใจของผู้อ่านนิตยสารแนวธรรมะและแนวอาชีพปฏิบัติ ผลการวิจัยพบว่า รายได้ต่อเดือนมีความสัมพันธ์กับความพึงพอใจในการปढ़รับข่าวสาร เพศมีความสัมพันธ์กับความพึงพอใจที่มีต่อรูปเล่มนิตยสาร และพฤติกรรมการเปิดรับข่าวสารมีความสัมพันธ์กับความพึงพอใจในการปढ़รับข่าวสารในเชิงลบ

ทองไพเราะ สดาวรินทร์ (2543) ทำการวิจัยเรื่องการตัดสินใจยอมรับแนวคิดการจัดการศึกษาโดยครอบครัวของพ่อแม่ผู้ปกครอง ผลจากการวิจัยพบว่า การแพร่กระจายแนวคิดระบบการจัดการศึกษาโดยครอบครัวประกอบด้วย 4 ช่วง คือ ช่วงเริ่มต้นเจียบ ช่วงจุดกระแสโดยสื่อ ช่วงต่างคนต่างทำ และช่วงเชื่อมโยงสู่กัน ในส่วนของกระบวนการตัดสินใจยอมรับแนวคิดการจัดการศึกษาโดยครอบครัวประกอบด้วย 3 ระยะ ได้แก่ ระยะแสวงหาทางออกประกอบด้วยขั้นตอนเกิดความต้องการ และขั้นตอนหาทางออก ระยะเกิดความสนใจประกอบด้วยขั้นตอนการรู้จัก และขั้นตอนการสนใจ และระยะตัดสินใจปฏิบัติประกอบด้วยขั้นตอนการหาข้อมูลเพื่อไตร่ตรอง ขั้นตอนการตัดสินใจปฏิบัติและขั้นตอนการปรับตัวและแก้ปัญหาที่เผชิญ ส่วนปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจยอมรับแนวคิดระบบการจัดการศึกษาโดยครอบครัวประกอบด้วยปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอกตัวพ่อแม่ผู้ปกครอง ปัจจัยภายในประกอบด้วย ปัจจัยหลัก ได้แก่ ประสบการณ์สะสม และพื้นฐานความคิดของพ่อแม่ และปัจจัยเสริม ได้แก่ ความสนใจและความพร้อมของพ่อแม่ ส่วนปัจจัยภายนอก ประกอบด้วย ปัจจัยหลัก ได้แก่ ปัญหาลูกกับโรงเรียน และพบ.การศึกษาแห่งชาติฉบับใหม่ ส่วนปัจจัยเสริม ได้แก่ การเห็นว่ามีคนอื่นทำ

งานวิจัยต่างประเทศ

พาล์มกรีน และเรย์เบิร์น (Palmgreen and Rayburn, 1979) ได้วิจัยเกี่ยวกับการใช้สื่อเพื่อประโยชน์และความพึงพอใจในการเปิดรับสื่อโทรทัศน์ โดยศึกษาความคาดหวัง และความพึงพอใจในการชมโทรทัศน์ด้านการศึกษาในรัฐเคนตักกี ด้วยการเก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์ทางโทรศัพท์ จากกลุ่มตัวอย่างชายและหญิงรวม 526 คน โดยวัดค่าความคาดหวังจากการดูโทรทัศน์ว่ารายการโทรทัศน์จะให้การผ่อนคลายความเครียด การเรียนรู้สิ่งต่างๆ การใช้ประโยชน์ในการใช้สื่อสัมพันธ์ การช่วยให้ลืมปัญหาต่างๆ เพื่อเป็นหารฆ่าเวลา เพื่อเป็นการแก้เหงา และเพื่อความบันเทิง เขาพบว่าความคาดหวังและความพึงพอใจของผู้ชมมีความแตกต่างกันสูง และมีความสัมพันธ์กันเชิงลบ คือ ความคาดหวังสูง-ความพึงพอใจต่ำ หรือความคาดหวังต่ำ-ความพึงพอใจสูง

รูบิน (Rubin, 1979) ได้ผลของการวิจัยที่สนับสนุนทฤษฎีการใช้สื่อและความพึงพอใจสนองความต้องการของผู้ใช้สื่อ โดยเฉพาะการใช้สื่อโทรทัศน์พบว่า การดูโทรทัศน์รายการต่างๆ ในผู้ชมที่สูงอายุมีความสัมพันธ์ในทางบวก กับความตั้งใจที่จะได้รับประโยชน์ในแง่ต่างๆ จากโทรทัศน์ เช่น ผู้ที่มีความสนใจจะติดตามข่าวสารทางการเมือง จะเลือกดูรายการที่เสนอสาระต่างๆ มากกว่ากลุ่มอื่นๆ และยังพบความสัมพันธ์ในทางลบระหว่างผู้ที่มีความตั้งใจใช้สื่อในการฆ่าเวลากับการดูรายการข่าวทางโทรทัศน์ด้วย

โรบินสัน (Robinson, 1972) ศึกษาวิจัยพบว่า ระดับการศึกษาของผู้รับสารมีความสัมพันธ์กับการใช้สื่อ และระดับความรู้ทางด้านข้อมูล ข่าวสารของบุคคล โดยกลุ่มคนที่มีระดับการศึกษาต่างกัน จะมีการใช้สื่อและมีระดับความรู้ในเรื่องข้อมูลข่าวสารต่างกันไปด้วย กล่าวคือ กลุ่มคนที่มีความรู้สูงเป็นกลุ่มคนที่มีความรู้ด้านข้อมูลข่าวสารดี และจะเพิ่มพูนความรู้ด้านนี้ของตนให้มากขึ้นโดยการใช้สื่อ